

RATIHABITIO MANDATO COMPARATUR

Dr. sc. Mirela Šarac, izvanredna profesorica
Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu

UDK: 347.462(37)
Ur.: 8. travnja 2008.
Pr.: 5. studenog 2008.
Izvorni znanstveni članak

Kontroverzno načelo ratihabito mandato comparatur u romanističkoj se znanosti razmatra u svezi s ugovorom o nalogu (mandatum) u cilju ustanovljavanja pravnih učinaka ratificiranja posloводства bez naloga (negotiorum gestio). Bitni problemi koji se pri tomu javljaju su može li se naknadno odobrenje izjednačiti s mandatom te ima li izvršena ratihabito retroaktivan učinak. Načelo ratihabito mandato comparatur pojavljuje se u Digestama u slučajevima kada je dominus negotii ratificirao deiectionu koju je izvršio falsus procurator i u kontekstu plaćanja duga prokuratoru. Autentičnost načela i klasično podrijetlo su sporni. Budući da vrela, koja se odnose na spomenuto načelo, potječu od Sabina i iz Ulpijanovih i Paulovih komentara Sabinova djela, autorica zaključuje da je sporno načelo formulirano u Sabinovo vrijeme i da je u početku primjenjivano na pitanje plaćanja duga prokuratoru. U Justinijanovom je pravu načelo ratihabito mandato comparatur dobilo apsolutnu vrijednost, a retroaktivnost ratihabito je općenito priznata.

Ključne riječi: *rimsko pravo, ratihabito mandato comparatur, negotiorum gestio, mandatum, ratihabito.*

I. Načelo *ratihabito mandato comparatur*¹ izaziva puno kontroverzi u romanističkoj literaturi, posebice kada se ima u vidu njegovo precizno značenje

¹ Osnovni izvori i literatura o načelu *ratihabito mandato comparatur* u rimskom pravu: D.43.16.1.14; D.46.3.12.4; Bertolini, *La ratifica degli atti giuridici nel diritto privato romano* I, II, Roma 1889-91. (1975); Pampaloni, *L'eccesso di mandato e le scuole classiche di giurisprudenza. Contributo alla determinazione dei rapporti tra il mandato e la gestione di affari*, BIDR 20 (1908), 210; Bortolucci, *Ratihabito mandato comparatur*, Modena 1916; prikaz: Stoll, ZSS 47 (1927), 538; Pringsheim, *Eine absichtliche Textkürzung in Gai. Ver. 3,161*, Studi Besta 1 (1939), 323; isti, *Noch einmal Gai 3, 161 und Inst., 2,28,8*, ZSS 72 (1955), 54; Cosentini, *Ratihabito mandato comparatur*, Estratto dagli Annali del Seminario Giuridico dell'Università di Catania I, (1946/47); Sanfilippo, *Corso di diritto romano. Il mandato*, I, Catania 1947, 28; Arangio-Ruiz, *Il mandato in diritto romano*, Napoli 1949; isti, *Noterelle gaiane*, Festschrift Wenger 2 (1944-45), 56; Wolff,

i opseg primjene. Romanistička znanost razmatra spomenuto načelo u svezi s ugovorom o nalogu (*mandatum*)² u cilju ustanovljavanja učinaka ratificiranja posloводства bez naloga (*negotiorum gestio*)³ kojem je nedostajala jedna od bitnih pretpostavki za obveznu valjanost.⁴ U romanističkoj literaturi, i starijoj, i novijoj, ne postoji jedinstveno gledište glede tumačenja tog načela. Predstavnic starije romanističke znanosti (Bertolini, Albertario, Beseler, Arangio-Ruiz) smatraju da naknadno odobrenje ne može transformirati *negotiorum gestio* u *mandatum*. Takvo zasnivanje mandata je po njima, samo pravna fikcija koja je u rimskom pravu bila dopuštena samo kao klauzula procesnih formula. Načelo se spominje u svezi s prestacijom izvršenom prokuratoru, a ne mandataru, a instituti mandata i prokure imali su različita područja primjene u klasičnom pravu. Nije postojala mogućnost da klasični pravnik rabi termin *mandatum* kako bi označio akt imenovanja prokuratora. Vrela ne spominju slučajeve oslobađanja od obveze platežom duga mandataru, dok često analiziraju slučajeve koji takav učinak vežu za *solutio* izvršenu prokuratoru. Predstavnic novije romanistike (Longo, Claus, Kacprzak) koji stoje na sličnom gledištu, također ističu da platež duga mandataru ne oslobađa dužnika, a jedini razlog zbog čega vraćanje duga prokuratoru ima oslobađajući učinak, leži u ovlasti koja proizilazi iz *praepositio* i koja je usmjerena na dužnike da zaključe poslove s prokuratorom, što ne postoji kod mandataru. Termin *mandatum* korišten je da bi se definiralo prokuratorovo pravo na gašenje obveza *dominusa negotii*. Osim toga, njihov najbitniji argument sastoji se u činjenici da se u vrelima ne spominje konstituiranje *actio mandati* između ratifikanta i gestora. Mogućnost njene primjene je *expressis verbis* isključena u Scevolinom tekstu D.3.5.8.

Suprotna mišljenja javila su se već u starijoj romanistici (Bortolucci, Girard, Perozzi, Donatuti, Cosentini): *ratihabitio* transformira posloводство *ex tunc* u

Zur Geschichte des Gaiustextes, Studi Arangio-Ruiz 4 (1953), 171; Flume, Die Bewertung der Institutionen des Gaius, ZSS 79 (1962), 1; Watson, Contract of Mandate in Roman Law, Oxford 1961; Calonge, *Ratihabitio mandato comparatur*, Temis 21 (Homenaje al Profesor Sánchez del Río y Peguero), Zaragoza 1967, 253; Longo, NDI X (1968), 108; Kacprzak, La "ratihabitio" nel diritto romano classico, Napoli 2002; De Filippi, *Ratihabitio*, Bari 2002.

² Postoje i suprotna mišljenja, vidi: Cosentini, nav. dj., 7. koji ističe da naknadno odobrenje ne mora značiti izjednačenje s mandatom. Termini *mandare* i *mandatum* ne moraju u vrelima uvijek označavati ugovor o nalogu nego se može raditi o nalogu koji je prihvaćen ili nije. Zato se može pretpostaviti da su klasični pravnic pod izrazom *ratihabitio mandato comparatur* podrazumijevali da onaj koji je dao nalog drugome da izvrši posao i koji potvrdi izvršeni posao, preuzima odgovornost za taj posao.

³ Platež duga izvršen *negotiorum gestoru* ne oslobađa dužnika jer oslobađajući učinak takvog plaćanja ovisi o vjerovnikovom naknadnom odobrenju. U tom se smislu spominje načelo *ratihabitio mandato comparatur* jer platež duga mandataru oslobađa dužnika bez potrebe za bilo kakvim mandantovim očitovanjem, tj. mandant više ne može tužiti dužnika u cilju vraćanja tog duga.

⁴ *Negotiorum gestor* ima pravo na *actio negotiorum gestorum contraria* kojom može zahtijevati da mu *dominus negotii* naknadi troškove koje je pretrpio obavljajući njegove poslove, uz uvjet da je djelovao *utiliter*. Ako bi *dominus negotii* dokazao da poslovodina djelatnost nije poduzeta *utiliter*, mogao je biti oslobođen odgovornosti.

mandat, odnosno *ratihabitio* se izjednačava s ovlasti (*iussum*). Pri tomu se ipak upozorava da Ulpijan spominje izjednačenje naknadnog odobrenja s mandatom (= *iussum*) samo kao mišljenje nekih pravnika, koji su primjenjujući po analogiji načelo *ratihabitio mandato comparatur* formulirano s drugom namjenom od strane Sabina i Kasija, pribjegli tezi o ratifikaciji *deiectio* koju je izvršio *falsus procurator*. U novijoj se romanistici (Calonge, Behrends, Zimmermann, De Filippi) ističu razlozi ekonomsko-socijalne funkcije samog posla: *ratihabitio* ima strukturu pravnog posla po sebi i povezana je s poslom koji je izvršio poslovođa iz posebnih razloga ekonomsko-socijalne naravi samog posla. Terminom *comparatur* ne namjerava se izraziti ideja identičnosti nego sličnosti. *Ratihabitio* nije shvaćana u smislu retroaktivnog osnaženja ranije ništavog pravnog odnosa, nego kao potvrda neizvjesne valjanosti. Pravilo je najkasnije u kasnom klasičnom pravu dobilo općenito priznanje, tako što je *ratihabitio* uzdignuta do surogata mandata, čime je znatno prošireno područje prokure.

I pored ovako bogate i raznolike literature o načelu *ratihabitio mandato comparatur*, još uvijek nisu riješena sva sporna pitanja. Posebice je teško odgovoriti na pitanje kakvu vrijednost ima vođenje poslova od strane drugoga. Mora li se prihvatiti kao istinita tvrdnja da su kreatori tog pravila htjeli izjednačiti naknadno odobrenje s mandatom, tj. ustanovljava li naknadno odobrenje učinjenoga temeljem instituta *negotiorum gestio* između stranaka mandatni odnos. Ima li izvršena *ratihabitio*⁵ retroaktivan učinak, tj.

⁵ *Ratihabitio* je neformalno očitovanje volje čiji je cilj na zastupanoga prebaciti pravne učinke posla izvršenog po zastupniku. Valjanost i učinak *ratihabitio* procjenjuju se *de casu ad casum* sukladno datim okolnostima, najčešće usporedbom s drugim neformalnim očitovanjima volje, kao što su *mandatum* i *iussum*. Ponekad se *ratihabitio* spominje i u svezi s nedopuštenim radnjama kada ratifikant preko *ratihabitio* preuzima interdiktnu odgovornost jer je stekao korist iz aktivnosti koju je odobrio. Termin *ratihabitio* pojavljuje se kod rimskih pravnika u prvoj polovici II. stoljeća, po prvi put vjerojatno kod Afrikana (D.46.8.24.1 [5 *quaest.*]) da bi ga slijedili Marcel (D.46.8.17 [21 *dig.*]), Scevola (D.3.5.8 [1 *quaest.*]), Marcian (D.20.1.16.1 [*ad form. hypot.*]), Paul (D.29.2.48 [1 *manual.*]), D.12.6.6.2 [3 *ad Sab.*]), D.3.5.2.3 [24 *ad ed.*] i Ulpijan (D.3.5.5.11-12 [10 *ad ed.*]), D.3.5.5.8 [10 *ad ed.*]), D.3.3.40.3 [9 *ad ed.*]), D.50.17.152 [69 *ad ed.*]). Ulpijan u D.46.8.12.1 (80 *ad ed.*) pokušava definirati *ratihabitio*: *Rem haberi ratam hoc est comprobare adgnoscerique quod actum est a falso procuratore*. (Držati stvar odobrenom znači priznati i potvrditi ono što je učinio *falsus procurator*.). Postklasični termin *falsus procurator* korespondira s klasičnim pojmom neimenovani prokurator, tj. *negotiorum gestor*. Pitanje je na koga je upravljena sama *ratihabitio* i njeni učinci: na osobu koja je zaključila pravni posao s poslovođom ili na samog poslovođu. Premda vrela ne daju izričit odgovor (D.46.3.12.2; D.46.3.12.4; D.13.7.11.5; D.46.3.87; D.12.6.6pr.), analogijom s mandatom može se zaključiti da *ratihabitio*, slično kao i nalog, može biti usmjerena, i na "zastupnika", i na "zastupnikova" suogovaratelja. U oba slučaja učinak je podjednak: dužnik se oslobađa obveze prema ratifikantu. U slučaju da je usmjerena prema dužniku, *ratihabitio* dobija značajke bilateralnog posla sličnog paktu *de non petendo* gdje dužnik prema vjerovniku stječe prigovor zasnovan na pretpostavkama sličnim onima *exceptio pacti* koji potiče stranke da se ponašaju sukladno datim obećanjima. Ako je dug naplatio mandatar (ili imenovani prokurator), nije bilo potrebe za naknadnim odobrenjem jer je oslobađajući učinak za dužnika nastupao već aktom plaćanja. Međutim, ako je dug utjerao *negotiorum gestor*, *ratihabitio* je bila nužna, ali nije bilo ni od kakve važnosti na koga je usmjerena jer slijedom ratifikacije nije nastajao nikakav pravni odnos između vjerovnika i dužnika, nego se vjerovnikovo ponašanje procjenjivalo sukladno načelu

podrazumijeva li načelo *ratihabitio mandato comparatur* da se odobreni posao mora procjenjivati tako kao da je *negotiorum gestor* od početka djelovao temeljem mandata? Glede rješenja tog problema razilaze se mišljenja Sabinijanske i Prokulijanske škole (D.43.16.1.14), a u Justinijanovom je pravu retroaktivnost *ratihabitio* općenito prihvaćena (C.5.16.25) osim u slučajevima kada bi bila ugrožena prava trećih osoba koja su stečena u razdoblju između zaključenja posla i ratifikacije. Ratificirati ono što je učinio *negotiorum gestor*, imalo bi za posljedicu da *dominus negotii* ne bi više učinkovito mogao postaviti pitanje korisnosti kako bi se oslobodio odgovornosti prema poslovođi (D.3.5.5.13). Stoga ratifikacija ne bi mogla predstavljati osnovu za konstituiranje *actio mandati*. Tužba iz mandata mogla bi se dopustiti protiv ratifikanta temeljem ratifikacije samo ako se posao koji je izvršio *negotiorum gestor* ticao poslova *dominusa negotii* i ako je obavljen u njegovo ime (*qui non prohibet pro se intervenire, mandare creditur*: D.50.17.60). Ako posao ne bi bio izvršen u ime *dominusa negotii*, a bio je vezan za njegove poslove (D.3.5.5.1) ili obrnuto, nije vezan za njegove poslove, ali je izvršen u njegovo ime (D.3.5.5.11), *ratihabitio* bi imala za posljedicu samo *actio negotiorum gestorum*. Ako se poslovođin posao nije odnosio na poslove gospodara posla niti je izvršen u njegovo ime, *ratihabitio* u takvom slučaju ne bi proizvela nikakve pravne učinke, *quia nihil operatur* (D.3.5.5.8). Posebice je *ratihabitio* bila nužna u slučaju ako je *negotiorum gestor* naplatio dug.⁶ *Dominus negotii* mogao je zahtijevati vraćanje onoga što je *gestor* naplatio preko *actio negotiorum gestorum directa*. Međutim, ne mora značiti da je vjerovniku takva situacija uvijek odgovarala jer mu je ponekad pogodnije naplatiti dug od dužnika, a ne od *gestora* kojeg nije birao i u kojeg možda nije imao povjerenja, premda je taj

dobre vjere. Opširnije o terminu *ratihabitio* vidi: Kaser, *Zur juristischen Terminologie der Römer*, Studi Biondi 1, 132; De Filippi, nav. dj., 25-33; Kacprzak, nav. dj., 1-7.

⁶ Takvu situaciju analizira Ulpijan pozivajući se na Pedijevo mišljenje u D.3.5.5.11 (10 *ad ed.*): *Item quaeritur apud Pedium libro septimo, si Titium quasi debitorem tuum extra iudicium admonuero et is mihi solverit, cum debitor non esset, tuque postea cognoveris et ratum habueris: an negotiorum gestorum actione me possis convenire. et ait dubitari posse, quia nullum negotium tuum gestum est, cum debitor tuus non fuerit. sed ratihabitio, inquit, fecit tuum negotium: et sicut ei a quo exactum est adversus eum datur repetitio qui ratum habuit, ita et ipsi debebit post ratihabitionem adversus me competere actio. sic ratihabitio constituet tuum negotium, quod ab initio tuum non erat, sed tua contemplatione gestum.* (Isto se tako kod Pedija u 7. knjizi pita, ako Ticija, kao tvog tobožnjeg dužnika, izvan suda opomenem i on mi plati, premda nije dužnik, a ti to poslije saznaš i odobriš, možeš li me tužiti s *actio negotiorum gestorum*. I on kaže da se može sumnjati jer se nikakav tvoj posao nije vodio budući da onaj nije bio tvoj dužnik. Ali, kaže, naknadno odobrenje čini posao tvojim. I kako se onome od kojeg je novac uzet, dopušta tužba na povrat protiv onoga koji je odobrio, tako se i njemu, nakon odobrenja, dopušta tužba protiv mene. Takvo naknadno odobrenje posao koji prvobitno nije bio tvoj, ali je vođen s obzirom na tebe, čini tvojim poslom.). U navedenom tekstu Pedije jasno kaže da se više ne može sumnjati u to da naknadno odobrenje čini posao koji je poduzeo *negotiorum gestor* poslom *dominusa negotii*. Slično i D.47.2.81.5 (*Pap. 12 quaest.*), D. 46.3.62 (*Paul. 8 Plaut.*). Opširnije o tekstu vidi: De Filippi, nav. dj., 110, 143, 158; Kacprzak, nav. dj., 69-72, 105, n. 12; Cenderelli, *Ricerche su Sesto Pedio*, SDHI 44 (1978), 406.

radio u njegovom interesu. Upravo je zbog toga nužna *ratihabitio* kako bi se uklonila prepreka koja je sprečavala da platež izvršen *gestoru*, ima oslobađajući učinak za dužnika. Ako bi dužnik dokazao da je vjerovnik odobrio poslovođinu aktivnost, time bi ujedno pokazao da vjerovnik više nema interesa od njega zahtijevati vraćanje duga. Takvo ponašanje bilo bi u suglasju s načelom dobre vjere. Treba uvijek imati u vidu da su rimski pravници problematiku naknadnog odobrenja rješavali kazuistički, ne dajući pri tomu opća rješenja i klasifikacije.

II. Spomenuto načelo pojavljuje se u Digestama u slučajevima kada je *dominus negotii* ratificirao *deiectio* koju je izvršio *falsus procurator* (*ratificatio in delictis vim habet mandati; in maleficio ratihabitio mandato comparatur*⁷: D.43.16.1.12; D.43.16.1.14) i u tekstovima koji se odnose na platež duga prokuratoru. Tekstovi potječu izravno od Sabina ili iz Ulpijanovih i Paulovih komentara Sabinovih djela na temelju čega se može pretpostaviti da je pravilo formulirano u Sabinovo vrijeme i da se u početku odnosilo na problematiku plaćanja prokuratoru. Budući da se u romanističkoj znanosti njegova autentičnost često dovodi u pitanje jer izaziva brojne nedoumice, razvilo se više različitih teorija kojima se pokušalo protumačiti navedeno pravilo i odrediti njegovo podrijetlo. Mišljenja su podijeljena između onih koji smatraju da naknadno odobrenje ne može transformirati *negotiorum gestio* u *mandatum*⁸ i onih prema čijem mišljenju načelo *ratihabitio mandato comparatur* ima takav učinak da retroaktivno transformira poslovođstvo u mandat sa svim odgovarajućim posljedicama,⁹ odnosno da naknadno odobrenje ima učinak mandata.¹⁰ S obzirom na pitanje podrijetla spomenutog načela postoji više različitih teorija, koje se mogu podijeliti u dvije temeljne skupine: one koje smatraju da pravilo potječe iz klasičnog razdoblja i one po kojima je nastalo tek u postklasičnom razdoblju. Prva skupina teorija objašnjava pravilo *ratihabitio mandato comparatur* na temelju kriterija klasiciteta. U okviru te skupine razvilo se više različitih mišljenja: Girard¹¹ smatra da se ratifikacijom poslovođstvo *ex tunc* transformira u mandat; Perozzi¹² je mišljenja da *ratihabitio* stječe valjanost temeljem mandata, dok Cosentini¹³ izjednačuje ratifikaciju s ovlasti, odnosno nalogom (*iussus*); Calonge smatra da je pravilo imalo u početku ograničenu vrijednost da bi u Justinijanovom pravu dobilo obilježja općeg načela.¹⁴ Druga

⁷ Kacprzak, In *maleficio ratihabitio mandato comparatur*, u *Mélanges de droit romain offerts à W. Wołodkiewicz I* (2000), 364. drži načelo *in maleficio ratihabitio mandato comparatur* nesretnim produktom nastojanja da se primjena načela *ratihabitio mandato comparatur* proširi na izvanugovorno područje s ciljem opravdanja partikularnog i ograničenog rješenja.

⁸ Bertolini, nav. dj., 39.

⁹ Girard, *Manuel élémentaire de droit romain*, Paris 1924, 659.

¹⁰ Perozzi, *Istituzioni di diritto romano II*, Roma 1928, 317.

¹¹ Girard, nav. dj., 659.

¹² Parozzi, nav. dj., 317.

¹³ Cosentini, nav. dj., 5.

¹⁴ Calonge, nav. dj., 259.

skupina teorija smatra pravilo postklasično-justinijanskim iznoseći dvije glavne rezerve s obzirom na klasični karakter pravila. Načelo se uvijek pojavljuje u svezi s pitanjem solucije izvršene prokuratoru umjesto mandataru. Beseler¹⁵ drži termin *ratihabitio* neklasičnim jer se ne pojavljuje u nepravničkoj literaturi, a u Digestama se rabi samo u Ulpijanovim tekstovima. Zbog toga bi termin *ratihabitio* u svim tekstovima, u kojima se pojavljuje, trebalo zamijeniti izrazom *ratum habere*. Albertario¹⁶ smatra da su *mandatum* i *procuratio* u klasičnom razdoblju imali različite oblasti primjene zbog čega se klasični pravnici nisu koristili terminom *mandatum* da bi opisali akt imenovanja prokuratora. Osim toga, nigdje se u vrelima (izuzev u tekstu D.50.17.60 koji se smatra interpoliranim) ne govori o konstituiranju *actio mandati* između ratifikanta i poslovođe, iz čega Claus¹⁷ izvodi zaključak da platež duga izvršen mandataru, ne oslobađa dužnika, za razliku od prokuratora čija ovlast proizilazi iz *praepositio* i koja je usmjerena prema dužnicima na zaključenje poslova s prokuratorom. Pozivajući se na Scevolin tekst D.3.5.8 u kojem se *expressis verbis* isključuje mogućnost primjene *actio mandati* u slučaju ratifikacije, Kacprzak¹⁸ ističe da čak i u slučaju kada *ratihabitio* eliminira nedostatke *negotiorum gestio* koji se sastoje u činjenici da poslovođino djelo objektivno nije bilo u interesu *dominusa negotii*, tužba koja se primjenjuje po ratifikaciji nije *actio mandati*, nego *actio negotiorum gestorum*. Bortolucci¹⁹ također osporava autentičnost pravila i (slično Girardu) smatra da ratifikacija pretvara vođenje poslova u mandat. Prema Sanfilippu,²⁰ ratifikacija treba samo promijeniti osnovu na kojoj je realiziran pravni posao. Dakle, nakon ratifikacije sve ono što je *negotiorum gestor* uradio u svojstvu poslovođe, treba smatrati kao da je izvršeno od strane mandataru. *Negotiorum gestio* je *ex tunc* transformirana u *mandatum*. Cosentini²¹ smatra takvu konstrukciju apsurdnom ističući da je dovoljno samo spomenuti da je ratifikacija unilateralni posao, dok je *mandatum* bilateralni pravni posao za čiju se valjanost zahtijeva suglasnost volja stranaka. Osim toga, u trenutku kada je započeo s izvršavanjem tuđeg posla, poslovođa nije mogao imati volju ponašati se prema nalogu jer je odobrenje uslijedilo nakon akta upravljanja. Isto tako, u trenutku ratifikacije poslovođa ne očituje nikakvu volju, pa tako ni onu da prihvaća nalog. Zato mu se ne može pripisati ni naknadno pridošla volja, koja bi učinke ratifikacije učinila *ex tunc* valjanim i što bi moglo navesti na zaključak da se radilo o izvršenju ugovora o nalogu. Poslovođino upravljanje moglo bi se okvalificirati kao prešutno očitovanje volje koje se ni na koji način ne može protumačiti kao očitovanje o prihvaćanju naloga. Albertario²² i Serrao²³

¹⁵ Beseler, *Confestim – continuo*, ZSS 51 (1931), 188-202.

¹⁶ Albertario, *Procurator unius rei*, u *Studi di diritto romano III*, Milano 1936, 507, n. 1.

¹⁷ Claus, *Gewillkürte Stellvertretung im Römischen Privatrecht*, Berlin 1973, 315.

¹⁸ Kacprzak, *La "ratihabitio" nel diritto romano classico*, 50.

¹⁹ Bortolucci, *nav. dj.*, 3-12

²⁰ Sanfilippo, *nav. dj.*, 28.

²¹ Cosentini, *nav. dj.*, 6, n. 4.

²² Albertario, *nav. dj.*, 509; isti, *Ancora "verus" e "falsus" procurator*, SDHI 2 (1936), 169.

²³ Serrao, *Il procurator*, Milano 1947, 101.

smatraju da je *ratihabitio* u razdoblju klasičnog prava stjecala pravni učinak utemeljen na *praepositio*, a u Justinijanovom pravu na mandatu. Arangio-Ruiz²⁴ zastupa mišljenje da se ratificirani pravni akt smatra izvršenim po prokuratoru, sa svim praktičnim posljedicama koje iz njega proizilaze u odnosima s trećima i javnom vlašću. Nije moguće, smatra on, da je procesna formula koja počinje riječima *Quod A.s. A.s. N.o. N.o. mandavit* sadržavala i pretpostavku o ratificiranju *negotiorum gestio*. Takvo zasnivanje mandata smatra pravnom fikcijom, a pravne fikcije su, prema njemu, u rimskom pravu bile dopuštene samo kao klauzule procesnih formula kojima je pretor nalagao sucu da na određeno činjenično stanje primijeni norme koje u tom slučaju inače ne bi bile primijenjene. Slično mišljenje podržava Kacprzak,²⁵ koja pozivajući se na seriju Ulpijanovih tekstova, u kojima se taj pravnik poziva na Pedijevo mišljenje, ističe da naknadno odobrenje učinjenoga temeljem posloводства bez naloga ne može predstavljati temelj za *actio mandati*. Zimmermann²⁶ ističe da *ratihabitio* u klasičnom pravu nije imala veće značenje. Za dopuštenje *actio negotiorum gestorum contraria* nije bilo bitno naknadno principalovo odobrenje, nego je li *gestio* izvršena “*utiliter*”. U postklasičnom i Justinijanovom pravu *dominus negotii* mogao je ratifikacijom transformirati ono što je izvršeno po osnovi *negotiorum gestio* u *mandatum*. *Ratihabitio* je predstavljala osnovu za fiktivnu suglasnost.

III. O načelu *ratihabitio mandato comparatur* govori Vječiti edikt gradskog pretora i Gaj u Institucijama.

E.P.1.8.32: *De defendendo eo, cuius nomine quis aget, et de satisdando. Cuius nomine quis actionem dari sibi postulabit, is eum viri boni arbitrato defendat: et ei quocum aget quo nomine aget id ratum habere eum, ad quem ea res pertinet, boni viri arbitrato satisdet.*²⁷

G.4.84: *Quin etiam sunt qui putant eum quoque procuratorem videri, cui non sit mandatum, si modo bona fide accedat ad negotium et caveat ratam rem dominum habiturum.*²⁸

Iz Gajevog je teksta očito da rimski pravници nisu imali jedinstveno gledište oko rješenja pitanja može li se naknadnim odobrenjem zasnovati odnos sličan mandatu. Gaj naglašava da neki pravници drže prokuratorom, osobu kojoj nikakav mandat nije podijeljen ako se naknadno pobrinula da zastupani odobri

²⁴ Arangio-Ruiz, *Il mandato*, 198-200; sl. Longo, nav. dj., 108.

²⁵ Kacprzak, nav. dj., 105, n.12.

²⁶ Zimmermann, *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Cape Town/Wetton/Johannesburg 1990, 434, n. 8.

²⁷ E.P.1.8.32: O zastupanju onoga u čije ime netko vodi postupak i o davanju kaucije (osiguranja). Tko zatraži da mu se u nečije ime dopusti tužba, taj ga treba zastupati onako kako bi to učinio savjestan čovjek; onome s kojim se vodi spor treba dati kauciju (osiguranje) onako kako bi to odredio pošten čovjek, (kao garanciju) da će osoba čiji je taj posao (spor, parnica) to kasnije odobriti.

²⁸ G.4.84: Neki drže prokuratorom čak i onoga kojem nikakav mandat nije podijeljen ako je poduzeo posao *bona fide* i pobrine se da zastupani stvar naknadno odobri.

posao koji je za njega poduzela *bona fide*.²⁹ Među oponente tog mišljenja sigurno je ubrajao Cervidija Scevolu koji u D.3.5.8³⁰ odlučno negira mogućnost izjednačavanja između *ratihabitio* i *mandatum*.

Osnovni izvori koji govore o pravilu *ratihabitio mandato comparatur* su Ulpijanovi tekstovi D.46.3.12.4 i D.43.16.1.14.

D.46.3.12.4 (30 *ad Sab.*): *Sed et si non vero procuratori solvam, ratum autem habeat dominus quod solutum est, liberatio contingit: rati enim habitio mandato comparatur*.³¹

U navedenom paragrafu (koji je dio fragmenta D.46.3.12pr.-4 u kojem se analizira učinak *solutio* izvršene osobi različitoj od vjerovnika) Ulpijan govori o slučaju kada je *procurator non verus (falsus)* primio platež i postavlja pitanje, oslobađa li se dužnik takvim platežom ako ga je vjerovnik naknadno prihvatio ratifikacijom. Nastavljajući argumentaciju započetu u tekstu D.46.3.12pr. u kojem tvrdi da platež izvršen *verus procuratoru*³² oslobađa dužnika, pravnik potvrdno odgovara na postavljeno pitanje pozivajući se na načelo *ratihabitio mandato comparatur*. Pri tomu, pod pojmom *falsus procurator* podrazumijeva prokuratora bez mandata *qui ultra se negotiis alienis offert*. Tekst se smatra djelomično interpoliranim.³³ Posebice se razilaze mišljenja romanista glede zadnje rečenice. Bortolucci³⁴ je smatra justinijanskom interpolacijom jer zvuči kao *regula generalis* kojoj prethodi specijalna pretpostavka o prihvatu plaćenoga, iz koje proizilazi

²⁹ De Filippi, nav. dj., 182-183. izvodi zaključak da se pravilo, koje nije bilo jednoglasno prihvaćeno, može pripisati Sabinu i Kasiju; da mu je Ulpijan ograničio područje primjene na obveze nastale iz ugovora zasnovanih na načelu solidarnosti između poslovođe i *dominusa* – ratifikanta. U tom okviru sama činjenica da se *ratihabitio* izjednačava s mandatom sugerira da u razmatranjima rimskih pravnika, pa i onih koji nisu prihvaćali izjednačavanje, ratifikacija ima strukturu pravnog posla po sebi i da je kao i mandat povezana s poslom koji je obavio poslovođa iz posebnih razloga ekonomsko-socijalne funkcije samog posla. Ako se ne bi tako shvatilo, samo izjednačavanje ne bi bilo moguće već zbog činjenične različitosti strukturnih elemenata dvaju poslova. S te točke gledišta uporaba termina *comparatur* izgleda mudro ukoliko se ne namjerava izraziti ideja identičnosti nego sličnosti.

³⁰ Vidi napomenu br. 94 u ovom tekstu.

³¹ D.46.3.12.4: Ali, ako bih platio osobi koja nije pravi prokurator, bio bih oslobođen ako bi gospodar držao valjanim ono što je plaćeno: naime, držanje valjanim uspoređuje se s mandatom.

³² Termin *verus* i *falsus procurator* potječu iz postklasičnog prava i označavaju dva tipa prokure koji su postojali u klasičnom pravu. *Verus procurator* je osoba kojoj je *dominus negotii* povjerio upravljanje poslovima, dok *falsus procurator* spontano obavlja tuđe poslove. V. Kaser, *Das römische Privatrecht II*, München 1975, 100-101; Donatuti, *Studi sul procurator II. Verus et falsus procurator*, *Annali Perugia* 33 (1921), 671-701; Solazzi, *Procuratori senza mandato*, *Scritti di Diritto Romano II*, Napoli 1957, 569; isti, *La definizione del procurator*, *Scritti II*, 565; Kacprzak, nav. dj., 52. Ipak, premda je terminologija postklasičnog podrijetla, iz klasičnog prava potječe razlikovanje tih tipova prokure s obzirom na činjenicu da je platež izvršen *verus procuratoru* oslobađao dužnika, dok je u slučaju *falsus procurator* bila potrebna *ratihabitio*. Vidi: D.46.3.34.4 (*Iul. 54 dig.*).

³³ Opširnije vidi: *Index Interpolationum III*, Weimar 1935, 441; Solazzi, *L'estinzione dell'obbligazione nel diritto romano I*, Napoli 1935, 56; Albertario, *Ancora "verus" e "falsus" procurator*, 169; Watson, nav. dj., 54.

³⁴ Bortolucci, nav. dj., 8.

nepotrebno očitovanje da se *ratihabito* izjednačuje s mandatom. Platež izvršen poslovođi, koji nije mandatar, (ili prokuratoru koji nije *praepositus*), bit će valjan ako vjerovnik naknadno na njega pristane. To je općepoznata stvar zbog čega na kraju teksta nije bilo nužno potvrđivati da je *ratihabito* izjednačena s institutom *mandatum* (ili *praepositio*). Ta je afirmacija suvišna jer nije potreban specijalni mandat za prihvata plateža jer je platež uvijek oslobađajući. Navedeno pravilo ima kod Ulpijana ograničeni smisao, a to je da platež koji je primio *falsus procurator*, ako bude naknadno potvrđen, ima isti učinak kao da ga je primio *procurator verus*. Njegovo bi područje uvijek ostalo ograničeno na *procuratio*. Slično mišljenje zastupa i Sanfilippo. Za Sanfilippa³⁵ je pravilo neprimjereno i u jakom nesuglasju s obzirom na sadržaj teksta i predstavlja umjetnu justinijansku konstrukciju. Motiv oslobađajućeg učinka plaćanja mora se pokazati u odnosu vjerovnik – dužnik, a ne u odnosu vjerovnik – *falsus procurator* koji nije bio u pitanju. Ako će se vjerovnik zadovoljiti platežom izvršenim neovlaštenoj osobi i prihvatiti ga, a njegovo očitovanje ga potvrđuje ili ako želi oprostiti dug, onda će se obveza očito ugasiti.³⁶

Treba primijetiti da povjeravanje imovine na upravljanje prokuratoru ima posebne značajke koje ga razlikuju od običnog mandata. Razlika između mandata i imenovanja prokuratora očituje se u javnom karakteru imenovanja što je omogućavalo da se *dominus negotii* izravno obveže iz posla izvršenog po prokuratoru. Zbog toga je prokurator mogao valjano i ugasiti obveze gospodara posla, što je u slučaju mandatarata sporno.³⁷ Budući da upravljanje imovinom od strane prokuratora nije uvijek bilo vezano za *negotiatio*, u takvim slučajevima nije predstavljalo osnovu za tužbu prokuratorovom suogovaratelju. Izgleda da uporaba termina *mandatum* i *procuratio* za definiranje prokuratorovog djela ovisi o tomu koji se aspekt *procuratio* želi istaknuti: unutarnji odnos *procurator* – *dominus negotii* ili mogućnost proširenja tog odnosa prema trećima. Znači da se institutom *procuratio* stavlja naglasak na zastupanje drugoga prema van (u granicama u kojima je to dopuštalo rimsko pravo), dok se *mandatum* više promatrao u svjetlu obveze koju je zastupnik preuzimao prema svom principalu. Kako je prokuratorova ovlast na gašenje obveza *dominusa negotii* premašivala granice unutarnjeg odnosa između prokuratora i *dominusa negotii*, obuhvaćajući i odnose prema trećima, moglo bi se zastupati mišljenje da je u tom kontekstu prikladniji termin *praepositio* nego *mandatum*.³⁸ Albertario smatra tekst

³⁵ Sanfilippo, nav. dj., 28-31.

³⁶ Zimmermann, nav. dj., 434, n. 8. smatra očitim da je *dominus negotii* posredstvom *ratihabito* mogao transformirati *negotiorum gestio* u *mandatum*.

³⁷ Claus, nav. dj., 315. smatra da je to pravo imao samo prokurator. Drukčijeg je mišljenja Kaser, Zum Wesen der römischen Stellvertretung, *Ausgewählte Schriften* II, Napoli 1976, 245-271. koji to pravo potvrđuje i mandataru.

³⁸ Kacprzak, nav. dj., 56. upozorava da Ulpijan nije jedini koji se koristio terminom *mandatum* da bi definirao prokuratorovo pravo na gašenje obveza *dominusa negotii*. Sličan izraz (*de hoc nomine exigendo mandasse videtur*) upotrebljava Paul u tekstu D.12.6.6.2 (3 *ad Sab.*): *Celsus ait eum, qui procuratori debitum solvit, continuo liberari neque ratihabitionem considerari: quod si*

djelomično izmijenjenim³⁹ tvrdeći da prema Justinijanovim kompilatorima *procurator praepositus* djeluje kao mandatar, a *procurator qui ultro se offert* kao *negotiorum gestor* (*falsus procurator*). Zastupajući ekstremno stajalište prema kojem se termin *mandatum* u klasičnom pravu rabio samo da bi označio pojedinačne naloge, ali ne i za definiranje akta kojim je prokuratoru povjeravano upravljanje imovinom, Albertario drži da je generalni mandat postklasičnog podrijetla, zbog čega u svim tekstovima konstrukciju *negotiorum administratio mandare* treba zamijeniti s *praepositio, praepone*. Po klasičnom pravu prokurator i mandatar su različiti instituti, tj. prokurator nije imao ništa s mandatarom,⁴⁰ a suprotstavljanje *verus – falsus procurator* je justinijanskog podrijetla⁴¹ zbog čega smatra da Ulpijan razmatra slučaj plaćanja neovlaštenom prokuratoru (*qui se ultro negotiis alienis offert*) i predlaže zamjenu: *ratihabitio < praepositioni > comparatur*. S gledišta učinaka ratifikacije može se zaključiti da platež koji je primio *procurator praepositus* ima oslobađajući učinak za dužnika. Međutim, platež izvršen prokuratoru *qui se ultro offert* imat će oslobađajući

indebitum acceperit, ideo exigi ratihabitionem, quoniam nihil de hoc nomine exigendo mandasse videretur, et ideo, si ratum non habeatur, a procuratore repetendum. (Celzo kaže da se onoga koji plati dug prokuratoru odmah oslobađa i odobrenje se ne razmatra. Ako bi, pak upravitelj primio ono što se nije dugovalo, odobrenje je potrebno jer se pretpostavlja da za primitak takve tražbine nije podijeljen nikakav nalog. I otuda, ako nije dato odobrenje, zahtjev za vraćanjem upravlja se protiv prokuratora.). Celzo smatra da platež duga prokuratoru oslobađa dužnika i da nema potrebe za ratifikacijom od strane vjerovnika. Međutim, ako je došlo do plateža nedugovanoga, onda se tužba za vraćanje plaćenoga podiže protiv prokuratora, izuzev ako je *dominus negotii* ratificirao *solutio*. Očito je da se učinci plaćanja duga prokuratoru odnose izravno na *dominusa negotii*, dok učinci *solutio indebiti* pogađaju prokuratora. U obrazloženju Celzo kaže da se ne može pretpostaviti da je prokuratoru naloženo da primi nedugovano, dok ovlast za primitak dugovanoga proizilazi iz samog imenovanja prokuratora. Tekst ne precizira je li to *procurator praepositus* što proizilazi iz spominjanja mandata, a u slučaju *procurator qui ultro se negotiis offert* ne bi se moglo govoriti ni o kakvom mandatu. Za razliku od Ulpijana, Celzo ne govori o mandatu kao osnovi za prokuratorovu djelatnost, ali naglašava da imenovanje prokuratora uključuje ovlast za primitak činidbi dužnika *dominusa negotii*. Upravo ta ovlast, koja proizilazi iz povjeravanja imovine na upravljanje prokuratoru, opravdava oslobađajući učinak izvršene *solutio* i čini osnovu za analogiju s *ratihabitio*.

³⁹ Albertario, nav. dj., 169, n. 7. predlaže sljedeću rekonstrukciju teksta: *Sed et si [non vero] procuratori <qui se ultro negotiis alienis offert> solvam ratum autem habeat dominus quod solutum est, liberatio contingit: rati enim habitio [mandato] <praepositioni> comparatur.*

⁴⁰ Albertario, *Procurator unius rei*, 507-517. ističe da prokurator u klasičnom pravu nije zasnivao svoje funkcije na mandatu, nego ih je vršio, ili zato što je spontano preuzeo obavljanje poslova za *dominusa* (*procurator qui ultro negotiis alienis se offert*), ili zato što mu je *dominus* dao ovlast jednostranim postavljanjem koje nije mandat u tehničkom smislu (*procurator negotiis gerendis praepositus*). Tek je u postklasičnom pravu prokurator postao mandatar zbog čega je nazvan *procurator omnium bonorum* ili specijalni mandatar ili *procurator unius rei*.

⁴¹ Albertario, isto, 517. objašnjava termine *verus procurator* i *falsus procurator* naglim slabljenjem instituta prokure u postklasičnom razdoblju; postklasični su pravnici razlikovali prokuratora opskrbljenog mandatom (*verus procurator*) od onoga koji nije imao mandat (*falsus procurator*). Zato su postklasični pravници prebacili *actio mandati* na područje prokure kako bi regulirali odnos *dominus – procurator* koji je u klasičnom pravu bio reguliran samo preko *actio negotiorum gestorum*. Sl. Donatuti, nav. dj., 673.

učinak za dužnika samo ako ga odobri vjerovnik. Smisao teksta, odnosno načela *ratihabitio mandato comparatur* je da ratifikacija plateža izvršenog prokuratoru *qui ultro se offert* (*procurator non praepositus*) ima isti učinak kao i platež *procuratoru praepositusu*, tj. *ratihabitio* bi imala učinak jedne *praepositio*.⁴² Cosentini⁴³ je drukčijeg mišljenja, ističući da bi Bortoluccijska i Sanfilippova opažanja bila dragocjena ako bi se smatralo nespornim da pravilo ustanovljava sravnjivanje, približavanje ili analogiju, kako tvrdi Bertolini,⁴⁴ između ratifikacije i ugovora o nalogu, odnosno *ratihabitio*⁴⁵ – *praepositio*. Pretpostavke na kojima ti autori zasnivaju svoju interpretaciju teksta su pogrešne budući da termin mandat u navedenom Ulpijanovom tekstu nije upotrijebljen kao tehnički termin za ugovor o nalogu (*mandatum*), nego označava naredbu ili ovlast datu dužniku od strane vjerovnika. Pravilo *ratihabitio mandato comparatur* je klasično i ne odnosi se, kako se u doktrini pogrešno smatra, na odnos između vjerovnika i *falsus procurator*,⁴⁶ nego na odnose između vjerovnika i dužnika i upravo se o njima govori u Ulpijanovom tekstu. Prema Arangio-Ruizu⁴⁷ navedeni paragraf sadrži očite stilske nezgrapnosti u odnosu na prethodne paragrafe. Smatra da je termin *non verus procurator* justinijanski izričaj koji je trebao biti definiran na drukčiji način. Premda uglavnom prihvaća Albertarijevu tezu, bliži je Solazzijevoj rekonstrukciji.⁴⁸ Za razliku od Bortoluccijske i Sanfilippove smatra da zadnji dio paragrafa nije u suprotnosti s onim što je rečeno u prvom dijelu teksta. To svakako ne znači da je pravilo *ratihabitio mandato comparatur* klasičnog podrijetla. Skloniji je mišljenju da je ono rezultat iskvarivosti i da predstavlja sredstvo kojim je ostvarivana retroaktivnost⁴⁹ poslovođinog dijela, kao da je izvršeno po prokuratoru. Calonge⁵⁰ je mišljenja da osim dvojbe koju izazivaju termini *verus* i *non verus procurator*, tekst nije u većoj mjeri iskvaren. Pri tomu

⁴² Albertario, Ancora “verus” e “falsus” procurator, 170; sl. Serrao, Il Procurator, nav. dj., 33, 82, 131.

⁴³ Cosentini, nav. dj., 245.

⁴⁴ Bertolini, nav. dj., 41.

⁴⁵ O učestalosti termina *ratihabitio* vidi: Vocabularium Iurisprudentiae Romanae V, Berlin 1939, 3-4; Heumann-Seckel, Handlexikon zu den Quellen des römischen Rechts, Jena 1914, 490-491.

⁴⁶ Cosentini, nav. dj., 248. smatra tekst uglavnom izvornim naglašavajući da su Justinijanovi kompilatori htjeli interpolirati tekst, onda bi napisali “*falso procuratori*” umjesto “*non vero procuratori*”.

⁴⁷ Arangio-Ruiz, nav. dj., 202; sl. Calonge, nav. dj., 255, n. 14.

⁴⁸ Solazzi, nav. dj., 57, n. 4. bi zamijenio [*non vero procuratori*] s <*offerenti se negotiis alienis*>.

⁴⁹ Arangio-Ruiz, nav. dj., 201. smatra da je jedina dopuštena retroaktivnost *ratihabitio* izvedena iz D.5.1.56 (*Ulp. 30 ad Sab.*): *Licet verum procuratorem in in iudicio rem deducere verissimum est, tamen et si quis, cum procurator non esset, litem sit contestatus, deinde ratum dominus habuerit, videtur retro res in iudicium recte deducta.* (Premda je potpuno ispravno da samo pravi prokurator može valjano započeti parnicu, ipak vrijedi i onda, retroaktivno, kao valjano započeta, ako onaj koji nije prokurator, započne parnicu i gospodar to kasnije odobri.) Calonge, nav. dj., 255, n. 19. smatra da “*retro*” u navedenom tekstu nije izvorno, posebice kada se usporedi s C.4.28.7pr. Opširnije v. Beseler, Romanistische Studien. Prozessprocurator, ZSS 46 (1926), 140.

⁵⁰ Calonge, nav. dj., 256.

upozorava i na dvojbe koje može izazvati termin *comparare*.⁵¹ Smatra da *comparare* u navedenom tekstu treba tumačiti kao *conferre*, više u smislu približavanja, a ne izjednačavanja.

S obzirom na *solutio* Ulpijan u fragmentu D.46.3.12 daje niz pretpostavki vezanih za oslobađanje u slučaju plateža izvršenog osobi različitoj od vjerovnika. U D.46.3.12pr.⁵² kaže da je ispravno plaćeno u slučaju kada je platež primio mandatar ili vjerovnikov *procurator omnium bonorum*.⁵³ Cosentini⁵⁴ naglašava da će se obveza ugasiti samo ako je *verus procurator* primio isplatu. Albertario bi iz tog paragrafa izostavio *vero* jer mu se čini da između *verus procurator* iz tog paragrafa i *non verus procurator* iz § 4 stoji suprotnost *verus – falsus procurator* koju on smatra justinijanskom. Suprotnog je mišljenja Cosentini koji smatra da u Ulpijanovom tekstu nije riječ o suprotnosti između prokuratora s mandatom (*verus procurator*) i prokuratora bez mandata (*falsus procurator*), nego o suprotnosti između onoga koji jest prokurator (zato se naziva *verus procurator*) od onoga koji to nije – *procurator non est* (pa je u § 4 označen kao *non verus procurator*).

U paragrafu D.46.3.12.1 govori se o *adstipulatio*. Valjano je plaćeno i u slučaju kada platež primi *adiectus solutionis causa*.⁵⁵ Isto tako, dužnik se oslobađa obveze ako je, ne znajući za *revocatio*, platio opozvanom mandataru. To neće biti slučaj ako je znao za opoziv.⁵⁶ S obzirom na to da se radi o *adiectus solutionis causa* u svakom slučaju će trebati poštivati *verba stipulationis*.⁵⁷ U

⁵¹ Ulpijan se koristi glagolom *comparare* u formuliranju drugih konstrukcija: *acceptilatio solutioni comparatur* (D.34.3.7.1 [23 ad Sab.]); *lata culpa plane dolo comparabitur* (D.11.6.1.1 [24 ad ed.]); *mortis causa enim donationes comparantur legatis* (D.38.5.1.1 [44 ad ed.]; D.39.6.37pr. [15 ad leg. Jul. et Pap.]); *morti servitus comparetur* (D.24.1.32.6 [33 ad Sab.]; D.50.17.209 [4 ad leg. Jul. et Pap.]).

⁵² D.46.3.12pr.: *Vero procuratori recte solvitur. Verum autem accipere debemus eum, cui mandatum est vel specialiter vel cui omnium negotiorum administratio mandata est.* (Platež učinjen pravom prokuratoru oslobađa obveze. Kao pravoga prokuratora trebamo prihvatiti onoga koji je opskrbljen, ili specijalnim mandatom, ili mu je povjereno upravljanje svim poslovima.).

⁵³ Pozivajući se na tekstove D.3.3.58 (*Paul. 71 ad ed.*) i D.46.3.34.3 (*Iul. 54 dig.*) Frese, Defensio, Solutio, Expromissio des ungerufenen Dritten, Studi Bonfante IV, 455; Solazzi, nav. dj., 56 i Cosentini, nav. dj., 11, n. 19 negiraju oslobađajući učinak plateža koji je dužnik izvršio vjerovnikovom prokuratoru i naglašavaju da se oslobađajući učinak može postići samo sukladno pretpostavkama o kojima govore spomenuti tekstovi: obveza na *dare* prestaje samo ako je platež primio *verus procurator*.

⁵⁴ Cosentini, nav. dj., 11.

⁵⁵ D.46.3.12.1: *Interdum tamen et non procuratori recte solvitur: ut puta cuius stipulationi nomen insertum est, si quis stipuletur sibi aut Titio.* (Ipak, događa se da se valjano plaćanje učini osobi koja nije prokurator, na primjer onome čije je ime umetnuto kada je netko stipulirao za sebe ili Ticija.).

⁵⁶ D.46.3.12.2: *Sed et si quis mandaverit, ut Titio solvam, deinde vetuerit eum accipere: si ignorans prohibitum eum accipere solvam, liberabor, sed si sciero, non liberabor.* (Ali, ako je netko dao nalog da se plati Ticiju, pa poslije to zabranio, ako platim ne znajući za zabranu, bit ću oslobođen, ali ako sam znao, ne oslobađam se.).

⁵⁷ D.46.3.12.3: *Alia causa est, si mihi proponas stipulatum aliquem sibi aut Titio: hic enim etsi prohibeat me Titio solvere, solvendo tamen liberabor, quia certam condicionem habuit stipulatio,*

navedenim slučajevima, dužnik će biti oslobođen obveze jer je platio vjerovnikovom prokuratoru ili adstipulatoru, a postoji prešutna ili eksplicitna delegacija izvršena od strane vjerovnika na dužnika.⁵⁸ Ulpijan analizira i slučaj kada je dužnik vratio dug osobi koja nije bila ovlaštena primiti ga. Budući da ne postoji, ni prešutna, ni eksplicitna delegacija, kao u prethodnim paragrafima, takav povrat duga neće imati oslobađajući učinak. Pravnik sada u §4 uvodi novi element – vjerovnikovu ratifikaciju. Plaćanje je ipak valjano, premda je izvršeno osobi koja nije prokurator (*negotiorum gestor*) ako ga principal odobri: *rati enim habitio mandato comparatur*.⁵⁹ Pravnik opravdava takvo rješenje činjenicom da se u ratifikaciji plateža može razabrati nešto slično nalogu (*iussum, mandatum*) dužniku da plati trećemu koji nije ni prokurator ni delegatar. Pravilo koje Ulpijan navodi u zadnjem paragrafu nema apsolutnu vrijednost, tj. narav općeg pravila (*regula generalis*), nego je formulirano da bi se opravdao platež učinjen poslovođi. Kada je principal odobrio platež, onda takav platež ima učinak kao da je izvršen mandataru. U navedenom tekstu može se govoriti o učincima koje navedeno pravilo proizvodi u odnosu prema dužniku koji plaća. Iz teksta nije moguće razabrati koje učinke pravilo proizvodi između stranaka, tj. principala i poslovođe. Cosentini smatra da frazu *ratihabitio mandato comparatur* treba tumačiti u smislu da vjerovnikova ratifikacija plateža, koji je dužnik izvršio osobi, koja nije bila ovlaštena primiti ga, kao da u sebi sadrži nalog za plaćanjem. Zato se kaže *comparatur* kako bi se ustanovila analogija s obzirom na učinke.⁶⁰ Zato navedeno pravilo ne treba dovoditi u vezu s odnosom vjerovnik – *falsus procurator*, nego s odnosom vjerovnik – dužnik u tom slučaju. Sličnog je mišljenja Kacprzak koja smatra da će *ratihabitio* imati oslobađajući učinak za dužnika na način analogan mandatu upravljenom, i na osobu dužnika (kojim mu se nalaže izvršiti plaćanje trećoj osobi), i na onoga koji će primiti prestaciju.⁶¹

IV. Drugi slučaj u kojem se spominje načelo *ratihabitio mandato comparatur*, Ulpijan analizira u D.43.16.1.14.

D.43.16.1.14 (*Ulp. 69 ad ed.*): *Sed et si quod alius deiecit, ratum habuero, sunt qui putent secundum Sabinum et Cassium, qui ratihabitionem mandato comparant, me videri deiecisisse interdictoque isto teneri, et hoc verum est: rectius enim dicitur in maleficio ratihabitionem mandato comparari.*⁶²

quam immutare non potuit stipulator. (Drukčije je ako me zatražiš da netko ugovori za sebe ili Ticiju; za slučaj ako mi on kasnije zabrani platiti Ticiju, bit ću oslobođen takvim platežom jer je stipulacija imala određeni uvjet po kojem se ne može mijenjati vjerovnika.)

⁵⁸ Usp. D.46.3.34.3 (*Iul. 54 dig.*). Opširnije vidi: von Lübtow, Die Entwicklung des Darlehensbegriffs im römischen und im geltenden Recht mit Beiträgen zur Delegation und Novation, Berlin 1965, 47; Kacprzak, nav. dj., 59.

⁵⁹ D.46.3.12.4 (Vidi napomenu br. 31 u ovom tekstu).

⁶⁰ Cosentini, nav. dj., 12.

⁶¹ Kacprzak, nav. dj., 60.

⁶² D.43.16.1.14: Ali, ako odobrim izbacivanje od strane nekog drugog, kao i oni koji misle kao Sabin i Kasije, koji uspoređuju odobrenje s mandatom, smatrat će se da sam odgovoran za

U tekstu se govori o pasivnoj legitimaciji u interdikt *unde vi*. Nakon izvršene *ratihabitio* ratifikant je postao odgovoran temeljem interdikta *unde vi*. Radi se o ratificiranju *deiectio* koju je izvršio *falsus procurator*. Specifičnost problema očituje se u okolnosti da je uslijedila *ratihabitio*. Ratifikant je odobrio prokuratorovo djelo premda se radilo o počinjenom deliktu.⁶³ Kao *deictor* bit će smatran, ne samo onaj koji je materijalno izvršio *deiectio*, nego i osoba koja je dala nalog ili naredbu na *deiecere* jer nije bilo bitno, je li protupravna radnja izvršena izravnom aktivnošću onoga koji je bio zainteresiran za *deiectio* ili posredstvom drugih. Ulpijan potvrđuje da je interdiktom sankcionirana odgovornost osobe koja je ratificirala *deiectio* koju je izvršio drugi subjekt. Usporedba *ratihabitio* s mandatom u ovom slučaju ima za cilj opravdati takvu odgovornost. Bortolucci,⁶⁴ Beseler⁶⁵ i Arangio-Ruiz⁶⁶ ističu da je ponavljanje pravila na malom razmaku znak interpoliranosti teksta⁶⁷ od strane Justinijanovih kompilatora. Bortolucci smatra da se u tekstu govori samo o interdikt koji je upravljen protiv *falsus procurator* te da u tekstu nije iznesena teza o gospodarevoj ratifikaciji. Fraza *ratihabitio mandato comparatur* je justinijanski izričaj: da su Sabin i Kasije proglasili načelo *ratihabitio mandato comparatur* općim, zašto bi se Ulpijan pozivao na mišljenja drugih koji su smatrali da je pasivno legitimiran samo onaj koji je odobrio takvo ponašanje, ne pozivajući se na odluku Sabina i Kasija. Osim toga, da je pravilo bilo proglašeno bez ograničenja, jedno bi ograničenje odmah bilo izvršeno s onim *rectius in maleficio – comparari*. Pasivna legitimacija, za onoga koji je odobrio, proizilazi iz same činjenice da je odobrio posao izvršen u njegovo ime. Takva se odluka mora izvesti iz mandata (doduše, pitanje je, bi li takav mandat bio valjan budući da je predmet nedopusšten; nalog na *deiecere* povlači mandantovu odgovornost ne po osnovi činjenice što se mandatar obvezao izvršiti određeni posao, nego po pristanku na sudioništvo u deliktu). Cosentini⁶⁸ se suprotstavlja iznesenom mišljenju ističući da su Sabin i Kasije govorili o načelu *ratihabitio mandato comparatur* imajući u vidu samo kaznenu materiju, posebice *deiectio* te da je dio teksta *rectius – fin* interpoliran. Suprotnog je mišljenja Calonge⁶⁹ koji smatra da opetovano ponavljanje pravila u Ulpijanovim tekstovima ni na koji način ne

izbacivanje i da me se obvezuje interdiktom. I zaista je tako: naime, pravilnije se kaže da se u *maleficio*u odobrenje uspoređuje s mandatom.

⁶³ Randazzo, *Mandare. Radici della doverosità e percorsi consensualistici nell'evoluzione del mandato romano*, Milano 2005, 170, n. 27; De Filippi, nav. dj., 180; Galgano, *La rappresentanza, il falsus procurator, Diritto Civile e Commerciale*, v. 2, Padova 1990, 354.

⁶⁴ Bortolucci, nav. dj., 6. predlaže sljedeću rekonstrukciju: *Sed et si quod [alius] <ille> deiecit . . . [qui ratihabitionem mandato comparant] . . . [et hoc verum est . . . comparari]*.

⁶⁵ Beseler, nav. dj., 141, n. 1; isti, *Beiträge zur Kritik der römischen Rechtsquellen IV*, Tübingen 1920, 269. smatra interpoliranim: . . . *[qui ratihabitionem . . . comparant] . . . interdictoque [isto] teneri . . . [rectius . . . comparari]*.

⁶⁶ Arangio-Ruiz, nav. dj., 207.

⁶⁷ Usp. D.50.17.152.2 (*Ulp. 69 ad ed.*): *In maleficio ratihabitio mandato comparatur*.

⁶⁸ Cosentini, nav. dj., 14-15.

⁶⁹ Calonge, nav. dj., 257.

znači da su oba spominjanja justinijanska. Zapravo, logičnije je pretpostaviti da je samo jedno od njih djelo Justinijanovih kompilatora. Albertario⁷⁰ smatra interpoliranom samo zadnju rečenicu “*rectius enim dicitur in maleficio ratihabitionem mandato comparari*” te da su klasični pravници poznavali načelo *ratihabitio*<*praepositioni*>*comparatur* koje je zamijenjeno u postklasično-justinijanskoj epohi kada je *procurator praepositus* smatran mandatarom. Cosentini⁷¹ predlaže precizniju rekonstrukciju s tim što smatra da je u oba teksta termin *mandatum* uporabljen u netehničkom smislu kao ekvivalent za *iussum*. Calonge smatra tekst klasičnim do *rectius*. Zadnju rečenicu “*rectius . . . fin*” dodali su Justinijanovi kompilatori.⁷² Iz tog se razloga pravilo ponavlja na tako malom razmaku od mjesta na kojem ga je Ulpijan ispravno formulirao. Na isti se način mogu objasniti čudna uporaba *rectius* i držanje *deiectio* za *maleficium*, što su Justinijanovi kompilatori s pravom napustili.⁷³ Kacprzak⁷⁴ smatra da ratifikant ni na koji način nije sudjelovao u izvršenju delikta. Njegova se intervencija događa *post factum*. U takvom slučaju ne postoji nikakav trag uzročne veze između ratifikantove volje i delinkventova ponašanja. Usporedba mandata i *ratihabitio* na koju se poziva Ulpijan u navedenom tekstu, čini *petitio principii* i ne predstavlja nikakvu značajnu ulogu u pravnikovoj argumentaciji, tvoreći samo retoričku figuru.

V. Da bi se pravilno shvatio smisao navedenog teksta, odnosno načela *ratihabitio mandato comparatur* koje se spominje, treba analizirati i paragrafe koji mu prethode jer se odnose na sličnu problematiku. U tekstu D.43.16.1.12⁷⁵ kaže se da ne postoji velika razlika u tomu, je li izbacivanje izvršeno osobno ili preko drugoga jer se odgovornim smatra onaj koji je naložio ili naredio *deiectio*, odnosno po čijoj je volji izvršeno. Ako su suglasno gospodarevoj volji robovi izvršili *deiectio*, ta će radnja biti izravno pripisana *dominus*. Ako ju je izvršio prokurator opskrbljen mandatom, bit će odgovorni mandant i mandatar. Dakle,

⁷⁰ Albertario, nav. dj., 169. i Cosentini, nav. dj., 258. predlažu alteraciju [*alius*] <*ille*>; suprotno Calonge, nav. dj., 257, n. 28; Arangio-Ruiz, nav. dj., 207. i Nicosia, Studi sulla “*deiectio*” I, Milan, 1965, 106, n. 43. Kritiku rekonstrukcije Arangio-Ruiza daje Sanfilippo, IURA I (1950), 497-498.

⁷¹ Cosentini, nav. dj., 23: *Sed et si quod [alius] <ille> deiecit, ratum habuero, sunt qui putent secundum Sabinum et Cassium, qui ratihabitionem mandato comparant, me videri deiecisisse interdicoque isto teneri. et hoc verum est []*.

⁷² Suglasno je mišljenje romanista da se radi o interpolaciji. Vidi: Calonge, nav. dj., 258. n. 34. Bortolucci, nav. dj., 6. smatra kao justinijanski dodatak i “*et hoc verum est*” premda izgleda očito da se radi o Ulpijanovim riječima kojima potvrđuje Sabinovo i Kasijevo mišljenje.

⁷³ Albertario, *Maleficium*, Studi in onore di Perozzi, Palermo 1925, 221.

⁷⁴ Kacprzak, nav. dj., 161-163.

⁷⁵ D.43.16.1.12 : *Deiecisisse autem etiam is videtur, qui mandavit vel iussit, ut aliquis deiceretur: parvi enim referre visum est, suis manibus quis deiciat an vero per alium: quare et si familia mea ex voluntate mea deiecerit, ego videor deiecisisse.* (Smatra se odgovornim za izbacivanje onaj koji je dao nalog ili naredbu da se nekoga izbaci. Mala je razlika između toga je li netko izbacio svojim rukama ili preko drugoga: tako, ako moji podčinjeni izbace po mojoj volji, ja sam odgovoran za izbacivanje.).

ako je *deiectio* izvršio mandatar, smatra se kao da je to učinio mandant. U interdikt u će pasivno biti legitimirani i mandant i mandatar.⁷⁶ Ako je *deiectio* izvršio *falsus procurator*, odgovornost će biti samo na njemu. Ali, ako *dominus* naknadno ratificira *deiectio*, bit će u cijelosti odgovoran za počinjeno, sukladno shvaćanju pravnika koji su slijedili Sabinovo i Kasijevo mišljenje⁷⁷ prema kojem se ratifikacija izjednačuje s mandatom. Ulpijan je suglasan s takvim rješenjem, ograničavajući opseg primjene pravila na obveze iz delikta.⁷⁸ U paragrafu D.43.16.1.13⁷⁹ Ulpijan se poziva na Sabinovo mišljenje analizirajući dvojaku situaciju: 1. *deiectio* je izvršio *verus procurator* – pasivnu legitimaciju u interdikt u *de vi* imat će *verus procurator* i njegov principal; 2. *deiectio* je izvršio *falsus procurator* pa će samo protiv njega biti upravljen interdikt.⁸⁰ Sabin je htio reći da je postojala solidarna odgovornost gospodara i prokuratora. Pretorov je edikt do tada predviđao samo gospodarevu odgovornost za *deiectio* koju je izvršio prokurator. Sabin je predložio novo rješenje o njihovoj solidarnoj odgovornosti s kojim se složio Ulpijan. Kako se može zaključiti iz § 13 samo je *falsus procurator* (u § 14 *alius*) obvezan temeljem interdikta *de vi* i ne može učiniti gospodara odgovornim za učinjenu *deiectio*. U stvari, *dominus* neće odgovarati po onom dijelu pretorova edikta koji se odnosio na prokuratora jer *falsus procurator* nije bio *procurator verus* (na kojeg se misli u ediktu). Bez

⁷⁶ Cosentini, nav. dj., 16. smatra da termini *mandavit vel iussit* nemaju isto značenje u tekstu. Drži interpoliranim “*vel iussit*” budući da “*mandavit*” u tekstu ne može aludirati na ugovor o nalogu u klasičnom razdoblju jer bi mandat na *deiecere* bio ništav (D.17.1.22.6; D.17.1.22.11; D.4.4.24.4; I.3.26.7). *Mandare* je upotrijebljeno u netehničkom smislu za oznaku naloga ili zapovijedi (*incarico*, *ordine*) da se izvrši *deiectio*. Kompilatori su umetnuli *vel iussit* jer su smatrali da je u osnovi prokure specijalni mandat i kako bi se od tada *mandavit* odnosilo na ugovor o nalogu čime bi pripremili osnovu za odgovornost za *deiectio* koju je izvršio prokurator (§ 13); tako bi umetnuto *vel iussit* dobilo ono značenje koje je imalo *mandavit* u izvornom tekstu. Prema tomu, u tekstu se samo htjelo reći da za izvršenu *deiectio* nije odgovoran samo onaj koji ju je počinio, nego i onaj koji je naložio *mandatuma* (= *iussum*). Suprotnog je mišljenja Calonge, nav. dj., 37. koji ističe da *deiectio* za klasične pravnike nije bio *maleficium* zbog čega nema razloga da se ugovor o nalogu ne odnosi na *maleficium*.

⁷⁷ Opširnije o tome vidi: Kacprzak, In *maleficio ratihabitio mandato comparatur*, 355.

⁷⁸ Za obveze nastale iz ugovora nije bilo potrebno pribjegavati izjednačavanju jer je bilo dovoljno primijeniti načelo pasivne solidarnosti između poslovođe i *dominusa* – ratifikanta. Vidi: De Filippi, nav. dj., 181.

⁷⁹ D.43.16.1.13: *Quotiens verus procurator deiecerit, cum utrolibet eorum, id est sive domino sive procuratore, agi posse Sabinus ait et alterius nomine alteri eximi, sic tamen, si ad altero eorum litis aestimatio fuerit praestita (non enim excusatus est, qui iussu alicuius deiecit, non magis quam si iussu alicuius occidit): cum autem falsus est procurator, cum ipso tantum procuratore interdici debere. Sabini sententia vera est.* (Ako je izbacivanje izvršio ovlaštenu prokurator, Sabin kaže da se tužba dopušta, ili protiv gospodara, ili protiv prokuratora i osudom jednoga, drugi se oslobađa, uz pretpostavku da je platio ustanovljenu štetu [ne ispričava ako je izbacivanje izvršeno po nalogu nekog drugoga, ništa više kao ni ubojstvo naloženo od strane drugoga]. Ali, ako se radilo o *falsus procuratoru*, interdikt je uperen samo protiv takvog prokuratora. Takvo je mišljenje Sabina ispravno.).

⁸⁰ Tekst D.43.16.1.13 smatra se uvelike interpoliranim; posebice spominjanje *verus* i *falsus procurator*, upotreba *agere* umjesto *interdicere* i rečenica “*non enim excusatus . . . occidit*” predstavljaju osnovu za sumnje o interpolacijama. Opširnije vidi: Nicosia, nav. dj., 114.

obzira na sumnje o mnogobrojnim interpolacijama u tekstu, ipak je očito da Ulpijan jasno govori o pasivnoj legitimaciji prokuratora i njegova principala u interdikt *de vi*,⁸¹ pri čemu naglašava da će *dominus* biti odgovoran za *deiectio* koju je izvršio *falsus procurator* samo ako naknadno odobri učinjeno. Ulpijan u tekstu D.43.16.1.14 kaže da ako se *deiectio* ostvari preko osobe koja nije mandatar ili prokurator (preko nekog “*alius*”) što *dominus* odobri, onda će se interdikt odnositi na obojicu jer *ratihabitio mandato comparatur*. Tako se ustanovljava načelo da se odobrenje izjednačuje s mandatom shvaćenim u smislu *iussum deiciendi*. I budući da *qui mandavit deieciisse videtur*, *dominus* će temeljem naknadnog odobrenja biti odgovoran za *deiectio* koju je izvršio *falsus procurator*.⁸² Na osnovu toga Cosentini ponavlja da se ni u § 14 izraz *mandatum* ne odnosi na ugovor o nalogu, nego na *iussum* u smislu naloga za izvršenjem *deiectio*. Stoga je načelo *ratihabitio mandato comparatur* shvaćeno u tom smislu, klasičnog podrijetla.⁸³ Pravilo se ovdje formulira, slično kao u tekstu D.46.3.12.4, u odnosu prema trećima: onaj koji odobri da drugi nasilno u njegovo ime izbaciti iz posjeda bit će pasivno legitimiran u interdikt *de vi*, kao i onaj koji je izbacivanje izvršio temeljem mandata.

Na temelju oba Ulpijanova teksta, u kojima se izričito govori o pravilu *ratihabitio mandato comparatur*, može se zaključiti da tekstovi potječu iz njegovih komentara o Sabinu. Ta činjenica svakako upućuje na zaključak da je spomenuto pravilo bilo poznato puno prije Justinijana te da se ne radi o interpolaciji. Također, ni korištena terminologija ne pokazuje da se radi o interpolaciji. Termini *ratihabitio*, kao i *comparare*, često se rabe u izvorima⁸⁴ i teško je povjerovati da

⁸¹ Beseler, Beiträge zur Kritik der römischen Rechtsquellen IV, 269. smatra da prokuratora treba izbaciti iz teksta i da je Ulpijan rekao: *quotiens alterius iussu alter deiecerit, adversus utrumlibet eorum hoc interdictum reddendum esse Sabinus ait . . .* Prokuratoru o kojem se govori u § 13 bilo je naloženo specijalnim i preciznim aktom izbaciti drugoga iz posjeda; međutim, prokurator je za Rimljane čovjek od povjerenja i takvim se imenom ne naziva osoba koja je počinila delikt radnju. Cosentini, nav. dj., 21. kaže da je osoba prokuratora za kompilatore pojmljiva samo u vezi s ugovorom o nalogu. Odnos *procurator – dominus negotii* u klasičnom je pravu postojao na osnovi prokure, neovisno o mandatu, što je navelo pretora da u ediktu razmatra prokuratora uz *familia*, a sada je postojao samo ako je bio podijeljen generalni ili specijalni mandat. Ako njega nema, ne postoji ni prokura pa ni gospodareva odgovornost osim ako je *deiectio* koju je izvršio *falsus procurator*, tj. osoba koja nije opskrbljena mandatom, ne bi bila naknadno odobrena. Zbog toga kompilatori uvijek vezuju gospodarevu odgovornost za njegovu volju konkretiziranu u generalnom mandatu, mandatu na *deicere* ili u ratifikaciji. Stoga se može zaključiti da je u klasičnom pravu *dominus* odgovoran za *deiectio* koju je izvršio prokurator, neovisno o svom *iussumu*, jer je tako propisivao pretorov edikt.

⁸² Cosentini, nav. dj., 23.

⁸³ Cosentini, nav. dj., 24. smatra da Ulpijan spominje izjednačenje naknadnog odobrenja s mandatom (= *iussum*) samo kao mišljenje nekih pravnika (*sunt qui putent – vjerojatno Julijana*, v. D.43.16.3.10) koji su primjenjujući po analogiji načelo *ratihabitio mandato comparatur* formulirano s drugom namjenom od strane Sabina i Kasija, pribjegli tezi o ratifikaciji *deiectio* koju je izvršio *falsus procurator* u pravničkom tumačenju klauzule ‘*deieciisti*’ u ediktu.

⁸⁴ *Vocabularium Iurisprudentiae Romanae* V, Berlin 1939, 3-4, 837-838; Heumann/Seckel, *Handlexikon zu den Quellen des römischen Rechts*, Jena 1914, 83, 490-491.

su sve formulacije⁸⁵ u kojima se javljaju, plod Justinijanovih kompilatora koji su ih onda pripisali Ulpijanu. Također, ne postoji nespojivost između pravila *ratihabitio mandato comparatur* i klasične doktrine o mandatu⁸⁶ utoliko prije što, kao što se vidi iz analize tekstova D.46.12.4 i D.43.16.1.14, navedeno pravilo nije imalo apsolutnu vrijednost⁸⁷ nego se pravnik poziva na njega kako bi opravdao dva posebna rješenja. Učinci pravila *ratihabitio mandato comparatur* odnosili su se samo prema trećima. Prvenstveno se misli na slučaj kada se dužnik smatra oslobođenim obveze, premda je platio neovlaštenoj osobi ako takav platež principal naknadno odobri (D.46.3.12.4), kao i na onoga koji se smatra pasivno legitimiranim u interdikt *de vi*, s kojim je izjednačen i onaj koji je odobrio nasilno izbacivanje iz posjeda u njegovo ime (D.43.16.1.14).

VI. Može se postaviti pitanje, proizvodi li pravilo *ratihabitio mandato comparatur*, pored učinaka prema trećima, određene posljedice u odnosu *gestor* – *dominus*. Odgovor na to pitanje nalazi se u tekstu D.50.17.60, u kojem Ulpijan kaže da onaj koji odobri, postaje obavezan temeljem tužbe iz mandata.

D.50.17.60 (*Ulp.10 disp.*): *Semper qui non prohibet pro se intervenire, mandare creditur. Sed et si quis ratum habuerit quod gestum est, obstringitur mandati actione.*⁸⁸

U tekstu se još jednom ponavlja da će se uvijek smatrati kao da postoji mandat, ako se onaj, čiji se posao vrši, ne usprotivi djelatnosti poslovođe. Time se naglasak stavlja na *animus domini* koji treba biti odlučujući prilikom odobrenja *actio mandati* ili *actio negotiorum gestorum* stoga, ima li ili nema *dominus* namjeru pretvoriti *negotiorum gestio* u *mandatum*.⁸⁹ Moglo bi se postaviti pitanje, govori li Ulpijan o odobrenju koje je dato *negotio nondum perfectio* ili o onome koje je uslijedilo po obavljenom poslu. U prvom bi slučaju bila dopuštena *actio mandati*, a u drugom *actio negotiorum gestorum*. Zadnja rečenica teksta u kojoj se govori o primjeni *actio mandati contraria*⁹⁰ protiv onoga koji odobri, je često kritizirana.⁹¹

⁸⁵ Vidi napomenu br. 51 u ovom tekstu.

⁸⁶ Arangio-Ruiz, nav. dj., 197.

⁸⁷ Sudeći po C.4.28.7pr. i C.5.16.25.2 moglo bi se zaključiti da je u Justinijanovom pravu, pravilo dobilo apsolutnu vrijednost.

⁸⁸ D.50.17.60: Onaj koji ne zabrani da se za njega radi, uvijek će se smatrati da je dao nalog; ali i onaj koji bi držao valjanim ono što je urađeno, vezan je tužbom iz mandata.

⁸⁹ Bertolini, nav. dj., 41. odlučno se suprotstavlja ideji da je moguće izvršiti konverziju *negotiorum gestio* u *mandatum*; sl. Longo, nav. dj., 108. koji drži nelogičnim načelo, bez obzira je li klasičnog ili justinijanskog podrijetla, sve dok se tumači u smislu izjednačavanja ratificiranog akta s aktom koji je izvršio prokurator. Arangio-Ruiz, nav. dj., 199. smatra da se taj tekst ne može uzeti kao dokaz za sve slučajeve ratifikacije, nego da se odnosi samo na *fideiussio* o kojoj Ulpijan govori u tekstu. Prema njegovom mišljenju svrha pravila *ratihabitio mandato comparatur* je da se za odobrenje principala vežu učinci slični onima ugovora o nalogu, a ne da se pod režim ugovora podvedu uzajamne obveze stranaka.

⁹⁰ O dvojicama glede podrijetla *iudicium contrarium mandati* vidi: Provera, *Contributi alla teoria dei iudicia contraria*, Turin 1951, 57-59.

⁹¹ Calonge, nav. dj., 261.

Behrends⁹² ističe da ta rečenica upravo zbog svoje jezične savršenosti jedva može biti eliminirana kao glosa. Moguće je da je Ulpijan imao u vidu jamstvo kada je potvrdio da je onaj koji je dragovoljno za drugoga djelovao kao prokurator, stupio u odnos povjerenja sasvim blizak dvojbenom mandatu *procurator absentis* kojem je nedostajala ratifikacija. Arangio-Ruiz smatra da se tu radi o slučaju *fideiussio*, zbog čega je skloniji mišljenju da je Ulpijan smatrao kako treba primijeniti *actio negotiorum gestorum*. Sukladno tomu *actio mandati*, koja se pojavljuje u tekstu, postklasičnog je podrijetla.⁹³ Takvo mišljenje moglo bi se opravdati Scevolinim kontradiktornim gledištem očitovanim u D.3.5.8., u kojem *ratihabitio* onemogućava *dominus negotii* dobiti naknadu štete, koju mu je prouzrokovao *negotiorum gestor* i u kojem Scevola izričito negira mogućnost dopuštenja tužbe iz mandata ratifikantu ili *gestoru*.

D.3.5.8 (1 *quaest.*): *Pomponius scribit, si negotium a te quamvis male gestum probavero, negotiorum tamen gestorum te mihi non teneri. videndum ergo, ne in dubio hoc, an ratum habeam, actio negotiorum gestorum pendeat: nam quomodo, cum semel coeperit, nuda voluntate tolletur? sed superius ita verum se putare, si dolus malus a te absit. Scaevola: immo puto et si comprobem, adhuc negotiorum gestorum actionem esse, sed eo dictum te mihi non teneri, quod reprobare non possim semel probatum: et quemadmodum quod utiliter gestum est necesse est apud iudicem pro rato haberi, ita omne quod ob ipso probatum est. ceterum si ubi probavi, non est negotiorum actio: quid fiet, si a debitore meo exegerit et probaverim? quemadmodum recipiam? item si vendiderit? ipse denique si quid impendit, quemadmodum recipiet? nam utique mandatum non est. erit igitur et post ratihabitionem negotiorum gestorum actio.*⁹⁴

⁹² Behrends, *Die Prokurator des klassischen römischen Zivilrechts*, ZSS 83 (1971), 270. smatra da je bilo formalno smiono, ali prikladno stvarnim okolnostima kada su pravници takav odnos povjerenja uzdizali na razinu mandata. *Ratihabitio* nije shvaćana u smislu retroaktivnog osnaženja ranije ništavog pravnog odnosa, nego kao potvrda neizvjesne valjanosti. Kvalitativni pomak primljen je kod rimskih pravnikā kao prateća posljedica fiktivnog karaktera načela *ratihabitio mandato comparatur*: Od Sabina je pravilo najkasnije u kasnom klasičnom pravu (Celzo) dobilo općenito priznanje tako što je *ratihabitio* uzdignuta do surogata mandata, čime je znatno prošireno područje prokuratorure. Kao *verus procurator* više se ne smatraju samo *procurator cui mandatum est* i legitimni *procurator omnium rerum*, nego i svaka treća osoba koja je djelovala bez legitimacije kao *falsus procurator* samo ako je gospodar posla dao odobrenje. Tako Ulpijan u D.46.8.12.1 (80 *ad ed.*): *Rem haberi ratam hoc est comprobare agnoscereque quod actum est a falso procuratore.* (Smatrati ratificiranim znači potvrditi i priznati ono što je učinio *falsus procurator*). Preko *ratihabitio* koja se upravo u slučaju prokuratora razvila od činjeničnog priznanja do pravno valjanog odobrenja, sva raspolaganja i posebice podizanje tužbe bilo koje treće osobe, stekla su vlastitu pravnu snagu kao da ih je poduzeo *verus procurator*.

⁹³ Arangio-Ruiz, nav. dj., 199.

⁹⁴ D.3.5.8: Pomponije piše da ako odobrim posao koji si loše izvršio, još uvijek nisi obvezan temeljem tužbe iz posloводства bez naloga. Mora se zbog toga razmotriti da ne bi, sve dok je dvojbeno jesam li odobrio, bila neizvjesna tužba iz posloводства. Jer kako bi inače mogla, kada je jednom podignuta, golim odobrenjem biti poništena? Ono što je gore rečeno, može se smatrati samo onda ispravnim, ako na tvojoj strani nema prijevera. *Scaevola*: smatram, naprotiv, da je tužba

U navedenom fragmentu koji se smatra esencijalnim za analizu konstrukcije i pravnih učinaka *ratihabitio*, Scevola analizira slučaj u kojem je *dominus negotii* ratificirao djelatnost *negotiorum gestora* od koje nije imao koristi. Postavilo se pitanje, može li se *dominus*, koji je odobrio poslovođin *male gestum*, dopustiti *actio negotiorum gestorum*? Suprotstavljena su dva mišljenja: Pomponijevo i Scevolino. Tekst, sastavljen iz dva dijela, započinje Scevolinim pozivanjem na Pomponijevo mišljenje glede pitanja je li dopuštena tužba iz poslovodstva bez naloga u slučaju kada je došlo do ratifikacije,⁹⁵ a u drugom dijelu daje svoja opažanja o tom problemu. Tekst se smatra interpoliranim, posebice u završnom dijelu ("*ceterum si ubi probavi . . . fin*") na način kako objašnjava Solazzi.⁹⁶ Pomponije ponavlja mišljenje starih pravnika⁹⁷ prema kojem se potvrđuje da ako *dominus* odobri poslovođin *male gestum*, poslovođa nije odgovoran temeljem tužbe *negotiorum gestorum*. Zatim nastavlja: ako je još neizvjesno je li došlo do odobrenja, onda je i *actio negotiorum gestorum in pendent*. Ako je već podignuta za vrijeme tog razdoblja neizvjesnosti, ne bi mogla biti poništena samim odobrenjem, tj. golim očitovanjem volje "*nuda voluntate*". Naglašava da poslovođa neće biti odgovoran temeljem tužbe *negotiorum gestorum*, ako je *mala gestio* odobrena, ali nije postupao doložno. Ostaje otvoreno pitanje, je li Pomponije općenito govorio o primjeni *actio negotiorum gestorum* ili je htio ograničiti njenu primjenu ako se radilo o naknadi štete za *male gestum*. Nadovezujući se na Pomponijeva rješenja Scevola ih nadopunjuje u drugom dijelu teksta i iznosi suprotno mišljenje prema kojem je *actio negotiorum gestorum* moguća i nakon ratifikacije. Suprotstavljenost mišljenja dvojice pravnika odnosi se na učinkovitost ratifikacije. *Ratihabitio* prema Pomponiju ima za posljedicu da će se svi poslovi koje je poduzeo *gestor* neposredno odraziti u imovini zastupanoga. Dok je za Scevolu bitno da *dominus* može tužiti poslovođu za ono što je taj stekao obavljajući njegove poslove. Ako nakon ratifikacije *dominus negotii* ne bi imao pravo podići *actio negotiorum gestorum*, ne bi imao nikakvo pravno sredstvo

iz poslovodstva bez naloga, čak i ako odobrim, još uvijek dopuštena premda je rečeno da mi nisi obvezan ako ne mogu odbiti ono što sam jednom odobrio. I tako kako poslovodstvo bez naloga, koje je korisno, nužno pred sucem mora biti smatrano valjanim, isto tako i sve ono što je odobreno od samog gospodara posla. Ali, ako tužba iz poslovodstva više nije moguća nakon što sam odobrio, što bi se onda trebalo dogoditi ako je poslovođa utjerao dug od mog dužnika i ja to odobrio? Na koji način mogu to dobiti? Isto tako, ako je nešto prodao? Najzad, ako je on sam nešto potrošio, kako će to dobiti natrag? U svakom slučaju mandat ne postoji. Otuda se i nakon odobrenja dopušta tužba iz poslovodstva.

⁹⁵ Arangio-Ruiz, nav. dj., 199, n. 2 smatra da Pomponije nije mislio ni na kakvu tužbu različitu od *actio negotiorum gestorum*, nego je htio reći da se nije mogla podići tužba jer je principal *ratihabitio* potvrdio jednom zauvijek djelo poslovođe.

⁹⁶ Solazzi, *Ancora procuratori senza mandato*, 609, n. 2.

⁹⁷ Pernice, *Labeo. Römisches Privatrecht im ersten Jahrhundert der Kaiserzeit I*, Halle 1873, 516; Bertolini, nav. dj., 29; De Filippi, nav. dj., 113-114; Finazzi, *Ricerche in tema di negotiorum gestio*, Napoli 1999, 36; Cenderelli, *La negotiorum gestio. Corso esegetico di diritto romano*. 1. Struttura, origini, azioni, Torino 1997, 178; Masiello, *Le Quaestiones di Cervidio Scevola*, Bari 1999, 27, 145.

kojim bi od poslovođe mogao tražiti koristi stečene vođenjem njegovih poslova. U rečenici “*si negotium – teneri*” navedeno je da izvršena ratifikacija ne čini poslovođu odgovornim temeljem tužbe *negotiorum gestorum*, u smislu da se ne može više odbiti ono što je odobreno i da sudac mora utvrditi valjanim “*quod utiliter gestum est*”, kao i upravljanje koje je *dominus* odobrio. Upravo zbog toga, *dominus* ne može više tužiti poslovođu za naknadu štete, ali bi imao pravo *ex ipso gestu* ako bi odobrio. Scevola na primjerima upozorava na neprilike koje bi mogle nastati potpunim isključenjem tužbe *negotiorum gestorum* nakon ratifikacije: poslovođa je utjerao dug od dužnika i gospodar je to odobrio; nešto je prodao ili potrošio iz gospodareve imovine; na koji će način *dominus negotii* dobiti to natrag? Očito je, zaključuje Scevola, da i nakon ratifikacije mora biti dopuštena *actio negotiorum gestorum (erit igitur et post ratihabitionem negotiorum gestorum actio)*. U zadnjoj rečenici fragmenta Scevola isključuje mogućnost da *ratihabitio* konstituirala osnovu za *actio mandati*.⁹⁸ Scevolino je rješenje prilično komplicirano i proturječno jer je teško usuglasiti tvrdnje da nakon *ratihabitio* postoji osnova za *actio negotiorum gestorum contraria* (na strani poslovođe), ali ne i obrnuto. *Negotiorum gestor* neće odgovarati *dominus negotii* jer se *actio negotiorum gestorum directa* (na strani *dominusa negotii*) ugasila. Međutim, takvo je tumačenje u potpunom nesuglasju sa Scevolinim gledištem da se gospodaru mora omogućiti povrat koristi koju je poslovođa stekao vršeći njegove poslove. Zbog toga je vjerojatno da je Scevola mislio na situaciju u kojoj je *dominus negotii* ratificirao beskorisnu poslovođinu djelatnost kojom mu je nanesena šteta. Slično je imao u vidu i Pomponije govoreći o *negotium male gestum* – o poslovođinom aktu kojim je *dominus negotii* pretrpio štetu. Ratifikacijom nije ugašena *actio negotiorum gestorum directa*, nego je njena primjena ograničena samo na koristi koje je poslovođa stekao obavljajući tuđe poslove. Ali, tom tužbom *dominus negotii* neće moći zahtijevati naknadu neskrivljene štete od poslovođe. To znači da bi *ratihabitio* isključila samo poslovođinu odgovornost za tako nastalu štetu.⁹⁹ *Ratihabitio* ne bi imala takav učinak ako je *negotiorum gestor* napravio štetu na

⁹⁸ Na osnovi tekstova D.3.5.8; D.46.3.87 (*Celsus 20 dig.*); D.12.6.6pr. (*Paul. 3 ad Sab.*); D.3.5.5.11-13 (*Ulp. 10 ad ed.*) Kacprzak, nav. dj. 68-90. izvodi zaključak da rimska jurisprudencija nije smatrala *ratihabitio* dovoljnom osnovom da bi se dopustila *actio mandati* ratifikantu ili *gestoru*. Činjenica da se *ratihabitio* stavlja u odnos analogan s mandatom, bilo da je usmjeren samo prema dužniku ili proizilazi iz *praepositio* podijeljene prokuratoru, ne podrazumijeva da su njegovi učinci jednaki učincima mandata. U stvari, *ratihabitio* nema za posljedicu dopuštenje *actio mandati* između ratifikanta i poslovođe. Između *ratihabitio* i *mandatum* postoji velika formalna razlika jer je *ratihabitio* unilateralni posao i može se smatrati autonomnim pravnim sredstvom u odnosu na *mandatum*.

⁹⁹ Seiler, Der Tatbestand der *Negotiorum Gestio* im Römischen Recht, Köln/Graz 1968, 64-72. smatra da Scevolin tekst predstavlja dokaz za justinijansku tendenciju da se *ratihabitio* shvati kao opća i nužna pretpostavka *negotiorum gestio* i za približavanje instituta *negotiorum gestio* ugovorima. Suprotnog je mišljenja Talamanca, Le fattispecie dell’ “*actio negotiorum gestorum*”, *Labeo* 17 (1971), 232., koji Scevolin tekst drži u osnovi izvornim i koji isključuje mogućnost da sama *ratihabitio* bude procjenjivana kao akt koji daje legitimaciju zastupanome na *actio negotiorum gestorum*.

imovini *dominusa negotii* radeći *dolo malo*. Svojim razmatranjima Pomponije i Scevola istaknuli su još jedan mogući učinak *ratihabitio* u oblasti *negotiorum gestio*, a to je oslobađanje *gestora* od odgovornosti za štetu koju je prouzročio *sine dolo malo* na imovini *dominusa negotii*.¹⁰⁰

Kada se usporede Ulpijanovi tekstovi sa Scevolinim, mora se primijetiti da ne postoje velike razlike između njihovih mišljenja, premda postavljaju problem tužbe nakon ratifikacije s različite točke gledišta. Ulpijan razmatra problem gledišta poslovođe koji nakon ratifikacije traži naknadu troškova upravljanja i vođenja poslova. Za razliku od njega Scevola se usredotočuje na to pitanje s gledišta gospodara posla i premda je došlo do ratificiranja onoga što je izvršio poslovođa, ne dopušta protiv poslovođe tužbu iz mandata, nego *actio negotiorum gestorum*. Na temelju Ulpijanovog i Scevolinog teksta može se zaključiti da je, nakon što je izvršena *ratihabitio*, poslovođa (*negotiorum gestor*) mogao tužiti gospodara posla (*dominus negotii*) s *actio mandati contraria*, a gospodar posla u potpuno istim okolnostima nije mogao podići tužbu iz mandata nego isključivo tužbu iz poslovodstva bez naloga (*actio negotiorum gestorum*).¹⁰¹ Nameće se pitanje zbog čega su poslovođa i gospodar posla u različitom položaju sa aspekta procesne zaštite. Odgovor je u samoj naravi ratifikacije. *Ratihabitio* kao unilateralni akt ne može promijeniti, odnosno otežati pravnu situaciju osobe koja u njoj ne sudjeluje. Bez obzira na činjenicu je li došlo do ratifikacije ili nije, poslovođa se ne obvezuje iznad granica svog poslovodstva, zbog čega ni u kom slučaju ne može biti tužen s *actio mandati directa* koja ima infamirajući učinak. Za razliku od te situacije nema nikakvih poteškoća kako bi se poslovođi, koji je obavljao poslove sukladno volji gospodara posla, o čemu najbolje svjedoči sama *ratihabitio*, priznala mogućnost naknade troškova upravljanja na isti način kao da je upravljao mandatar.

U Justinijanovom pravu načelo *ratihabitio mandato comparatur* dobilo je apsolutnu vrijednost, što se može zaključiti na osnovi konstitucija C.4.28.7pr. iz 530. godine i C.5.16.25.2 iz 528. godine.

C.4.28.7pr.: *Si filius familias citra patris iussionem vel mandatum vel voluntatem pecunias creditas acceperit, postea autem pater ratum habuerit contractum, veterum ambiguitatem decidentis sancimus, quemadmodum, si ab initio voluntate patris vel mandato filius familias pecuniam creditam accepisset,*

¹⁰⁰ Zimmermann, nav. dj., 434, n. 8 ističe da je *ratihabitio* mogla ograničiti gestorovu odgovornost ako je posao bio "*male gestum*", dok je u drugim okolnostima imala učinak oživotvorenja odnosa iz *negotiorum gestio*, ali nikada iz mandata, kao što je slučaj u C.2.19.9 u kojem se govori o naplati principalova duga: *Si pecuniam a debitore tuo Iulianus exegit eamque solutionem ratam habuisti, habes adversus eum negotiorum gestorum actionem*. (Ako je Julijan zahtijevao novac od tvog dužnika, i ti si odobrio takvo plaćanje, onda protiv njega imaš *actio negotiorum gestorum*.)

¹⁰¹ Suprotnog je mišljenja Bertolini, nav. dj., 41, koji naglašava da se iz Scevolinog teksta može zaključiti da je moguća samo *actio negotiorum gestorum*, a ni u kom slučaju *actio mandati*, ne samo *actio directa*, nego ni *actio contraria*. Da *ratihabitio* nikako ne može *negotiorum gestio* pretvoriti u *mandatum* dokazuju, po njemu i tekstovi D.17.2.81(80).5; C.2.18(19)9; C.2.18(19)19; C.3.32.3

*obnoxius firmiter constituebatur, ita et si postea ratum pater habuerit contractum, validum esse huiusmodi contractum, cum testimonium paternum respuere satis iniquum est. Necesse est enim patris ratihabitionem principali patris mandato vel consensui non esse absimilem, cum nostra novella lege (5.16.25) et generaliter omnis ratihabitio prorsus trahitur et confirmat ea ab initio quae subsecuta sunt. Et haec quidem de privatis hominibus sancienda sunt.*¹⁰²

C.5.16.25.2: *Sin vero vel non amplior sit donatio vel, cum amplior esset, in actis insinuata sit, tunc et silentium donatoris vel donatricis et specialis confirmatio ad illud tempus referatur, quo donatio conscripta sit: sicut et alias ratihabitiones negotiorum ad illa reduci tempora oportet, in quibus contracta sunt. Nec in ceterum subtilem divisionem facti vel iuris introduci posse.*¹⁰³

Navedenim konstitucijama Justinijan je razriješio kontroverze vezane za retroaktivnost ratifikacije. Na pitanje ima li *ratihabitio* učinak *ex tunc* ili *ex nunc*, Justinijanovi kompilatori odgovaraju: “*sicut et alias ratihabitiones negotiorum ad illa reduci tempora oportet, in quibus contracta sunt*”. Dok se retroaktivnost u klasičnom pravu načelno poriče,¹⁰⁴ u Justinijanovom se pravu propisuje za određene slučajeve koji su u navedenim konstitucijama iskorišteni da bi se retroaktivnost ratifikacije postavila kao opće načelo.¹⁰⁵ U konstituciji C.4.28.7pr.¹⁰⁶ govori se o dvojbi starih pravnikâ, koja se odnosila na zajam, koji je uzeo sin u vlasti bez prethodne naredbe, naloga ili volje imatelja vlasti. Justinijan je propisao da će se takav zajam smatrati valjanim ako ga *pater familias* naknadno odobri te da će se smatrati da je ugovor od početka zaključen suglasno očevoj volji, odnosno da je preuzimanju duga prethodio očev mandat. Ističe se da se naknadno odobrenje imatelja vlasti ne smije razlikovati od glavnog naloga ili same ovlasti te da naknadno odobreni ugovor mora biti valjan jer bi bilo nepravično odbaciti očevo

¹⁰² C.4.28.7pr.: Glede razrješenja dvojbe starih o slučaju kada kućni sin uzme novac na zajam bez očeve ovlasti ili znanja, nakon čega otac odobri ugovor, naređujemo da isto onako kao kad bi kućni sin odmah iz početka uzeo novac na zajam s voljom ili nalogom očevim, on bi čvrsto bio odgovoran, isto kao i u slučaju kada je otac nakon toga odobrio ugovor koji mora biti valjan jer bi bilo veoma nepravično odbaciti očevo očitovanje. Dakle, očevo se odobrenje nužno ne smije razlikovati od glavnog naloga ili same ovlasti, kako naš novi zakon (5,16, 25) i općenito svako odobrenje upravo izvodi i potvrđuje ono na što se pristajalo od početka. To će vrijediti za privatnike.

¹⁰³ C.5.16.25.2: Ali, ako dar, ili nije veći od zakonskog iznosa, ili ako je bio veći, unesen je u sudski zapisnik, onda se i šutnja darovatelja ili darovateljice, i specijalna potvrda, odnose na onaj vremenski moment kada je darovanje pismeno uglavljeno, kao i u drugim slučajevima, odobrenja izvršenih poslova moraju sezati unatrag na ono vrijeme kada su obavljani. I ubuduće ne smije biti mjesta tankoj razlici između činjenice i prava.

¹⁰⁴ Wacke, “Ex post facto convalescere” im römischen und im modernen Recht, u *Mélanges Wołodkiewicz* 2 (2000), 1044.

¹⁰⁵ De Filippi, nav. dj., 56, 169; Wacke, nav. dj., 1044.

¹⁰⁶ Opširnije o konstituciji C.4.28.7pr. vidi: Valiño, Las “*actiones adiecticiae qualitatis*” y sus relaciones basicas en derecho romano, *AHDE* 37 (1967), 421; Lucrezi, Il problema del mutuo di denaro erogato al “*filius familias*”, Napoli 1993, 134; Paricio, Sulle “*quinquaginta quaestiones*”, *Labeo* 46 (2000), 506; Miceli, Sulla struttura formulare delle “*actiones adiecticiae qualitatis*”, Torino 2001, 102, n. 39; De Filippi, nav. dj., 61-63.

očitovanje. Takvu situaciju treba izjednačiti s onom kada je kućni sin uzeo zajam po nalogu imatelja vlasti ili sukladno njegovoj volji. Zakonodavac se poziva na konstituciju donesenu dvije godine ranije (C.5.16.25.2)¹⁰⁷ u kojoj se govori o darovanjima potvrđenim, bilo *per silentium*, bilo *in suprema voluntate*, naglašavajući da se njom općenito propisuje da sva odobrenja izvršenih poslova moraju sezati unatrag na ono vrijeme kada su obavljani. *Ratihabitio* nije imala retroaktivni učinak jedino u slučaju ako bi bila oštećena prava trećih osoba koja su stečena u razdoblju između izvršenja posla i njegova odobrenja.¹⁰⁸

VII. Na temelju navedenih tekstova rimskih pravnika, posebice Ulpijanovih, može se zaključiti, da je pravilo *ratihabitio mandato comparatur* vrijedilo već u klasičnom razdoblju. Budući da tekstovi koji se bave tim načelom potječu izravno od Sabina ili iz Ulpijanovih i Paulovih komentara Sabinova djela, vjerojatno je formulirano u Sabinovo vrijeme. U klasičnom pravu to načelo još uvijek nije imalo apsolutan karakter jer je primjenjivano na problematiku plaćanja duga prokuratoru. Svakako da nije bilo moguće izjednačiti *ratihabitio* i *mandatum*, već zbog njihovih formalnih razlika, prvenstveno zbog činjenice što je *ratihabitio* unilateralni posao. To znači da *ratihabitio* nije izjednačavana s mandatom, nego načelo *ratihabitio mandato comparatur* znači postupno približavanje tih instituta u određenim slučajevima u kojima *ratihabitio* prema trećima proizvodi učinke slične učincima mandata. U klasičnom je razdoblju nakon izvršene ratifikacije *negotiorum gestor* u pojedinim slučajevima mogao podići *actio mandati contraria*, ali *dominus negotii* ni u kom slučaju nije imao pravo na *actio mandati directa*. Kada se radi o tužbi, *ratihabitio* je s obzirom na gospodara posla bila potpuno irelevantna jer je *dominus negotii* imao na raspolaganju samo tužbu iz posloводства bez naloga. Sudeći po Justinijanovim konstitucijama pravilo *ratihabitio mandato comparatur* u Justinijanovom je pravu dobilo apsolutni karakter, a retroaktivnost *ratihabitio* općenito je prihvaćena.

Summary

RATIHABITIO MANDATO COMPARATUR

The controversial principle *ratihabitio mandato comparatur* has been considered in Roman doctrine in relation to the contract of mandate for the purpose of establishing the judicial effects of *negotiorum gestio* ratification. Important issues have been emerging within the *ratihabitio* problem area such

¹⁰⁷ Opširnije o konstituciji C.5.16.25.2 vidi: De Filippi, nav. dj., 56-61, 169; Masi, Studi sulla condizione in diritto romano, Roma 1966, 138; Betti, Teoria generale del negozio giuridico, Milano 1952, 506; Giuffrè, L'utilizzazione degli atti giuridici mediante "conversione" in diritto romano, Napoli 1965, 270.

¹⁰⁸ Kacprzak, nav. dj., xi.

as possibility to equalize legal effects of *ratihabitio* with mandate and is there a retroactive effect of executive *ratihabitio*. The principle *ratihabitio mandato comparatur* appears in the Digest in cases of *deiectio* ratification performed by the *falsus procurator* and in the context of debt payments to a *procurator*. Authenticity of the principle and its classical origin are contentious in Roman literature. Having in mind the relevant texts derive directly from Sabin or from Ulpian's and Paul's commentary on Sabin's work, the author concludes that the principle was formulated during the time of *Sabinus* and from the beginning applied in cases of debt payments for the benefit of *procurator*. In postclassical and Justinianic times the principle obtained an absolute value and Justinian acknowledged retroactivity of the ratification as a general principle.

Key words: *Roman law*, *ratihabitio mandato comparatur*, *negotiorum gestio*, *mandatum*, *ratihabitio*.

Zusammenfassung

RATIHABITIO MANDATO COMPARATUR

Die umstrittene Regel *ratihabitio mandato comparatur* wird in der romanistischen Literatur in Verbindung mit dem Auftrag (*mandatum*) analysiert, um die Wirksamkeit der nachträglichen Genehmigung (*ratihabitio*) der *negotiorum gestio* zu bestimmen. Die wichtigsten Probleme stehen im Zusammenhang mit den Fragen über die Gleichstellung der *ratihabitio* mit dem Mandat und der Rückwirkung der *ratihabitio*. Das Prinzip *ratihabitio mandato comparatur* erscheint in den Digesten in den Fällen, in denen *dominus negotii* eine *deiectio* genehmigt hat, die vom *falsus procurator* gemacht wurde, und wenn ein Schuldner an einen *procurator* gezahlt hat. Die Authentizität und der klassische Ursprung des Prinzips sind zweifelhaft. Da die betreffenden Quellen von Sabinus oder aus den Kommentaren Ulpians und Paulus zu Sabinus Werk stammen, kommt die Verfasserin zu dem Schluss, dass die umstrittene Regel in der Zeit des Sabinus formuliert wurde und dass sie ursprünglich auf dem Gebiet der Schuldrückgabe an einen *procurator* angewandt wurde. Im Recht Justinians kam die Regel *ratihabitio mandato comparatur* zur absoluten Geltung, und die Rückwirkung der *ratihabitio* wurde allgemein anerkannt.

Schlüsselwörter: *römisches Recht*, *ratihabitio mandato comparatur*, *negotiorum gestio*, *mandatum*, *ratihabitio*.

Sommaro

RATIHABITIO MANDATO COMPARATUR

Il discusso principio *ratihabitio mandato comparatur* nella dottrina romanistica è preso in considerazione con riferimento al contratto di mandato allo scopo della costituzione degli effetti giuridici della ratifica della *negotiorum gestio*. I principali problemi che sorgono a tale proposito riguardano la questione se l'approvazione successiva sia equiparabile al mandato e la questione dell'effetto retroattivo della *ratihabitio*. Il principio *ratihabitio mandato comparatur* compare nel Digesto nei casi di ratifica da parte del *dominus negotii* della *deiectio* compiuta dal *falsus procurator* e nel contesto del pagamento del debito al procuratore. L'autenticità del principio e la sua derivazione classica sono oggetto di contestazione nella dottrina romanistica. Siccome i testi concernenti il principio provengono direttamente dal Sabino e dai commentari di Ulpiano e di Paolo all'opera di Sabino, l'autrice giunge alla conclusione che il principio è formulato ai tempi di Sabino e che all'origine trattasse la questione del pagamento dei debiti a favore del procuratore. Nel diritto giustiniano il principio ha acquistato un valore assoluto, mentre la retroattività della *ratihabitio* ha ottenuto un riconoscimento generale.

Parole chiave: *diritto romano, ratihabitio mandato comparatur, negotiorum gestio, mandatum, ratihabitio.*